REGISTERD NO 7, 1874.

वऱ्हाडसमाचार.

पुस्तक ८ | अकोला, रविवार ता० १ फेब्रुवारी सन १८७४ इ० | अंक ५

जाहिरात.

वऱ्हाडसमाचाराची किंमत.

	रु०
वर्षाचे आगाऊ	६
सालअखेर	७
फुटकळ अंकास	०४
डाकहशील.	
वर्षाचे आगाऊ	१०८
अखेर	२

नोटिशीबद्दल.

मराठी, दर ओळीस	०।०६
तीच नोटिस दुसरे खेपेस	०१
इंग्लिश लिपींत दर ओळीस	०४
,, दुसरे खेपेस	०२

जाहिरात.
फौजदारी सर्व संग्रह.

सर्व लोकास कळविण्यांत येते कीं, सदरील बूक सन १८२७ ते ७० पर्यंत नारायण मोरेश्वर केळकर यांणीं विष्णु रामचंद्र रानडे यांच्या साह्यानें तयार करून त्याची किंमत रु० ११ ठेविली होती परंतु त्या बुकाची किंमत फार असल्यानें त्याचा विशेष खप न होतां रानडे यांजकडे शिलक राहिलीं होतीं, तीं सर्व आम्हीं खरेदी केलीं आणि त्यांत रद्द झालेले कायदे काढून, टाकण्यासारखे होते ते कमी करून व पेजिंगाचे अडचणीमुळें जे काढून टाकितां येत नाहींत ते तसेच ठेऊन समजुतीकरितां पुस्तकाचे आरंभीं रद्द झालेल्या कायद्याचे कोष्टक नवून केलें आहे आणि सन १८७१ पासून १८७३ आखेर पर्यंत जे कायदे चालू आहेत ते या पुस्तकांत सामील केले आहेत व कित्येकांवर विशेष समजुतीच्या टिपाही दिल्या आहेत. आणि फौजदारी संबंधीं सर्व कायद्यांचा संग्रह एकजागीं असल्यामुळें सबार्डीनेट माजिस्त्रेटची परिक्षा देणारांस, वकील लोकांस व इतर सर्व लोकांस याचा उपयोग असल्यामुळें आणि या पुस्तकाची किंमत फार थोडी ठेविल्यानें सर्वांस चांगला उपयोग होईल याजकरितां फेब्रुआरी १८७४ अखेर आगाऊ प्रमाणें किंमत रु० ६ टपालखर्च १४ आणे या प्रमाणें ठेविली आहे खात्रीलायक सही देणारास रु० ८ शिवाय टपालखर्च पडेल. ह्या बुकास लोकांनीं आश्रय दिल्यास पुढें फौजदारी व दिवाणी जे आक्ट होतील ते, वेळचे वेळीं आगाऊ प्रमाणें होणारे वर्गणीदारांस अल्प किंमतींत देण्यांत येतील.

सदरील पुस्तकास वर्गणीदार लोकांनीं आपली वर्गणी पाठविणें ती पुणें पेठ रास्ते नवार मेहुणपुरा येथें जगद्धितेच्छु छापखान्यांत आमचे नांवें पाठवावी. आणि ह्या पुस्तका संबंधीं पत्र पाठविणें तें पोस्टपेड, नाटपेड असू नये. वर्गणीबद्दल पैसा पाठविणें तो पुण्याचे दर्शनी हुंडीनें, मनी आर्डरीनें किंवा अर्ध आण्याच्या टिकिटांनीं पाठवावा. हें पुस्तक खिळेछापानें छापून मार्च सन १८७४ अखेर तयार करून वर्गणीदारांस देण्यांत येईल. कळावें. ता. ८ जानेवारी सन १८७४ इ. पुणें—जगद्धितेच्छु आफिस.

रामजी श्रीधर गोंधळेकर,
जगद्धितेच्छु छापखान्याचे
मालक.

नोटिस.

नोटिस— मानजी वल्लद हरसुजी धेटे नाईकवाडी राहणार अकोट यांस खालीं सही करणार मोहनलाल माणिकलाल हल्लीं वस्ती कसबे अकोट याजकडून देण्यात येते कीं तुह्मी आमचे नवळून एकशे पंच्याणव १९५ रुपये घेऊन मौजे सोहणखेड परगणे पणज येथील दोन बैलें करोक्त केलीं व खरेदीखत लिहून दिलें, त्यांत तुह्मी राजिनामा देऊन खातें आमचे नांवें करून देऊं ह्मणून लिहून दिलें. परंतु त्याप्रमाणें आजपर्यंत करून दिलें नाहीं. याजकरितां या नोटिशीनें तुह्मास कळवितो कीं या नोटिशीचे तारखेपासून दोन दिवसांचे आंत राजिनामा देऊन आमचे नांवें खातें करून द्यावें. आह्मास येथें येऊन सहा दिवस झाले व दररोज कांभर रुपये १००ची नुकसानी होते याजकरितां दोन दिवसाचे आंत राजिनामा देऊन निकाल करावा. नाहीं तर आमची दररोजची नुकसान व नोटिसीचा खर्च यासुद्धां फिर्याद करून भरून घेऊं हें खूप समजावें कळावें तारिख, १३ माहे जानेवारी सन १८७४ ईसवी.

(सही) मोहनलाल माणिकलाल
दस्तुर खुद्द.

पत्रव्यवहार

या सदराखालील मजकूर पत्रकर्त्याच्या मतास मिळूनच असतील असें समजूं नये.

रा० रा० व० स० कर्ते यांस.

वि० वि० की आपणास आमची टपालांतील पत्रें वक्तशीर पोंचत नाहींत. ह्मणोन पूर्वीं दोन वेळा लिहिलें होतें व आपण त्याजबद्दल मे० सब इन्स्पेक्टिंग पोस्टमास्तर साहेबांकडून तजवीज करविली असाल परंतु आह्मास अजून त्याचा कांहीं गुण आला नाहीं. ता० २८ माहे डिसेंबर सन १८७३ इसवीचा आपला अंक मला मुळींच पावला नाहीं. ता० ४ माहे जानेवारीं इसवीचा अंक मला आज ता० २६ माहे जानेवारी सन १८७३ रोजीं पावला तोही माझे एक स्नेही अकोल्यास काल रविवार असल्या कारणानें गेले होते. ह्मणोन त्याजबरोबर आला. नाहीं तर आणखी किती दिवस लागते ते न कळे. सदहू अंकाचें पाकिट या सोबत पाठविलें आहे यावरून आपली खात्री होईल. चालू महिन्यांत आमचे गावास आज तारखेपर्यंत रनरमेसेंजर मुळींच आला नाहीं. मग त्यांणीं डिलिव्हरी बुकांत काय तपशिल लिहिला असेल तें ईश्वरास ठाऊक. सदहू अडचणीनें आह्मास आपले पत्रापासून अथवा कोणतेही वर्तमानपत्रापासून मुळींच उपयोग न होतां पैसा देऊन त्रास विकत घ्यावा लागतो. तर याबद्दल आपलेकडून तजवीज व्हावयास करा. नाहींपेक्षां आह्मास, पत्र बंद करणें भाग येईल.- वारंवार तक्रार लिहिण्याचीहि मला शरम वाटते. पण काय करूं. चालत नाहीं. आमचे तालुक्याचे लेटरप्युनाजवळ डिलिव्हरी बूक आहे त्यांत या महिन्यांत लेटरप्युन आमचे गावांत किती वेळा आलेला आहे हें सद्या पाहिल्यावर आह्मी ह्मणतो हे सरकारास खरें वाटणार आहे.

जर एका शिपायास फार गांवें फिरणें शक्य नसेल तर दुसरा लेटरप्युन रयतेचे सोईसाठीं इतर तालुक्यांप्रमाणें या तालुक्यासही मिळावा. पण तसें कांहीं सरकारचे कानावर असेल तर सरकारांतून तजवीज झालेलीच असेल; असो. हें पत्र आपण येते अंकांत छापून सदहूबद्दल आपलेकडून होईल तितकी मेहेरबानीनें तजवीज कराल अशी आशा आहे. कारण आपण तरी, एकतर्फी कांहीं अंशीं रयतेचे वकीलच आहा. कळावें लोभ करावा हे विनंती. ता० २३ माहे जानेवारीं सन १८७४ इ०. मुक्काम केळीवेळी.

हरि आनंत दाबेकर
स्कूल मास्तर.

फजितबाईचा मृत्यू.

रा० वऱ्हाडसमाचारकर्ते यांस—

सलाम अर्जी महाराज. मी कोणाचा कोण आहे हें माझें नावावरून आपण व आपले स्नेही ओळखतील. फार दिवसांनंतर माझा साक्षात बंधू भेटीस आला आणि त्याणें एक गोष्ट चमत्कारिक सांगितली ती आपल्यास श्रुत करण्यास पात्र दिसल्यावरून सादर करितो ती अशी —

एका मनुष्याचीं मुलें वाचत नसत. दैवयोगें त्या गृहस्थास मुलगी झाली तेव्हां ती दीर्घायु होण्याच्या विच्यारानें भलतेंच नाव द्यावें हा संकेत मनांत आणून मुलीचें नाव फजितीबाई ठेविलें. दैवयोगानें ती मुलगी दोन वर्षांचे वयाची होऊन मेत झाली या लोकानें तिची आई व बाप अतिशय रडूं लागलीं तेव्हां त्याचे समाधानार्थ माझा बंधू ह्मणाला कीं, अहो तुह्मी इतके व्याकूळ व निराशी कशास होतां? तुह्मा उभयतांस ईश्वरानें पुष्कळ आयुष्य द्यावें ह्मणजे अशा अनेक फजित्या होतील.

तारिख २३ जानेवारी सन १८७४ इ.

आपला गोरखा.

रा० रा० वऱ्हाडसमाचारकर्ते यांस—

वि. वि. इकडे रयतेस अडचण येण्या सारखा सरकारचा हुकूम असा झाला आहे कीं पहाडपट्टीचे व इतर गावचे लोकांनीं आपापलीं गुरें—गाई, ह्मशी, बैल, वासरें, घोडे इत्यादि गावचे बाहेर गोठाणावर बांधावीं व तीं रात्रीही गावांत न आणावीं यावरून सर्वांस अडचणी पराकाष्ठेच्या आल्या त्या अशा कीं, झाडवण (काटेरी झाडें बाभुळी इत्यादि) असल्याकारणानें तशांत पहाडपट्टीच्या गावांस तर हमेशा त्या झाडवणांत चित्ते, लांडगे, वाघ, अस्वलें वगैरे क्रूर जातीचीं जनावरें असतात व सांप्रत आहेत. ते प्रायशः गावअखेरीं येऊन कोठें वाढव अगर वासरूं, घोडे वगैरे जनावरें मोकाट सापडलीं असतां रात्री मारून खातात ही भीति असल्या कारणानें व गरीबगुरिबांचा उदरनिर्वाह त्या जनावरांवेच माथा असल्याकारणानें ते आपल्या लेकराप्रमाणें त्या गुरांस मानून घराच्या आंत व्यवस्थेनें बांधून चारा पाणी घालतात पण आतां तीं जनावरें मुळींच गावांत न आणावीं असा सक्त हुकूम होऊन रोजचे रोज गावचे पाटील, जागले व महार हे सर्वांस मुनादीनें हुकूम प्रगट करून अमलांत न आणल्यास खूरपट्टी गुरेंवाल्यापासून घेतली जाईल ह्मणून समज देतात. त्यावरून लोक घाबरून मोठे फिकीरींत पडले आहेत. काय विचार करावा, कोणास आपली दाद मागावी ज्यांनीं हुकूम केला त्यांस ह्मटलें असतां ते असें ह्मणतात कीं, आमचा हुकूम गैरशिस्त नाहीं. मग अर्ज करून व्यर्थच कीं. अशा फिकिरींत नित्यशः आहेत. एक वृध्द ह्मातारी आली ती ह्मणाली मज पाशीं गाय, वासरी, ह्मैस व एक गोऱ्हा असी च्यार गुरें आहेत. माझ्या घरीं मजशिवाय दुसरा मनुष्य नाहीं. गुराजवळ कोणी निजण्यास व चारा वगैरे घालण्यास मनुष्य पाहिजे; मोकाट सोडल्यास कोंडवाड्यांत जाण्याची भीति किंवा चोरानीं नेण्याची अथवा जंगली जनावर गुरें मारील अशी भीति, इतकेही कबूल करून घरास कुलूप लावून थंडींत गुरांजवळ जागण्यास व निजण्यास जावें तर रात्रीं बदमाश लोक घरांत शिरून भांडीं वरतन किंवा खाण्याचें धान्य अगर सुगीचा कापूस इत्यादिक नेण्याची भीति आहे अशी काळजी करून ती बिच्यारी रडूं लागली. हा मजकूर मी मालतीच्या दर्शनास गेलो तेथें दृष्टीनें पहिला व मला एक रस्ता असा सापडला कीं ही खबर वर्तमानपत्रास कळवावी ह्मणजे ते गरीबाची दाद लावितील यापरते दुसरें द्वार. नाहीं वरून आपणास कळविलें आहे या पैकीं कदाचित माझे वऱ्हाडी लिहिणें पाल्हाळीक वाटल्यास सुज्ञ त्यांतील तात्पर्य वेचून घेतील अशी विनंती आहे.

एक पाहाडाकडील वऱ्हाडी.

नवीन ग्रंथ.

शिवराजलीला.

दिंडी.

सुप्रवेंची सुरमाळ राजलीला ॥
हेमकुंभीं पीयूष सज्जनांला ॥
दिव्य कांचन शिवरत्न कोंदनाला ॥
परंदाज्य कीं रसिकोमिलिंदांला १ ॥

याग्रंथांत श्रीमच्छत्रपति शिवाजीमहाराज मराठ्यांच्या गादीचे मूळ पुरुष यांचे चरित्र पद्यात्मक वर्णिले आहे. यांत एकंदर पद्यें सुमारें ८०० आहेत. हें पुस्तक रसिक जनांच्या आश्रयास पात्रीभूत व्हावें एतदर्थ यांत शृंगार, वीर इत्यादि रस उत्तम साधण्याविषयीं फार परिश्रम घेतले आहेत. यांतील, शिवाजी महाराजांचा शिरक्यांचे मुलीशीं विवाह, त्यांचे धैर्य शौर्यादि गुण, त्यांच्या स्वरूपाचें, लढाईचें, आणि गृहादिकांचें वर्णन, दिल्लीतील दरबार, ऋतूंचीं प्रसंगानुसार वर्णनें, आणि शेवटीं वाणिलेला चौथी स्त्रियांचा रास, हे भाग रसिक वाचकांस विशेष आनंदजनक होतील यांत संशय नाहीं. हा ग्रंथ मेहेरबान रेसिडेन्ट साहेब हैदराबाद यांणीं पसंत करून त्यांणीं त्याबद्दल ग्रंथकर्त्यास इनाम दिलें आहे. हें पुस्तक मार्चअखेरीस विक्रीकरितां तयार होईल. याची किंमत दर प्रतीस ०१२ बारा आणे ठेविली आहे, व यास टपाल खर्चाबद्दल दोन आणे पडतील. खालीं सही करणाराकडे अगाऊ किंमत पाठविल्यास टपालखर्च पडणार नाहीं.

ता० १ फेब्रुवारी सन
१८७४ इ०

केशव लक्ष्मण जोरेवकर
हेडमास्तर इं. म. स्कूल
बाळापूर पेठ
वऱ्हाड.

मागाहून आलेल्या नोटिसा.

नोटिस—रामजी वल्लद शिवरामजी जैन वस्ती बेरगाव तालूके अकोले यांस मारुती श्रीकृष्ण नाईक नायचाळ दुकान बोरगाव तालुके अकोले याजकडून देण्यांत येते कीं, तुह्माकडून ९९।=३ शिवाय व्याज येणें आहे. त्याजविषयीं पुष्कळ वेळ मागणें केलें असतां फेड केली नाहीं करितां नोटिशीनें कळविलें आहे. हि नोटिस पावल्यापासून आठ दिवसांचे आंत व्याजाचा हिशोब करून मुद्दलसुद्धां एकंदर रुपयांची फेड करून द्यावी. याप्रमाणें न केल्यास तुह्मावर शिरस्त्याप्रमाणें फिर्याद करण्यांत येईल व खर्चसुद्धां तुह्मास द्यावे लागतील कळावें तारिख २९ माहे जानेवारी सन १८७४ इसवी.

(सही) मारुती श्रीकृष्ण
दस्तुर परशराम मारुती.

नोटिस—गंगाराम वल्लद बापूजी मुदगल वस्ती बोरगाव तालुके अकोले. यास मारुती श्रीकृष्ण नाईक नायचाळ दुकान बोरगाव याजकडून देण्यांत येतें कीं, तुह्माकडून सालबंदा बद्दल वसूल जातां बाकी २५०८=६ येणें आहेत. पुष्कळ वेळ मागणें केलें असतां आदाईचा तजवीज केली नाहीं करितां या नोटिशीनें कळविलें आहे. नोटिस पावल्यापासून आठ दिवसांचे आंत तुह्मी येऊन सदरील रुपयाची आदाई करावी. या प्रमाणें न केल्यास तुह्मावर फिर्याद करण्यांत येईल व खर्चसुद्धां रुपये तुह्मास द्यावे लागतील. सूचनार्थ कळविलें आहे. तारिख २९ माहे जानेवारी सन १८७४ इसवी.

(सही) मारुती श्रीकृष्ण नाईक दस्तुर परशराम मारुती.

वऱ्हाडसमाचार

मिती माघ शुध्द १५ शके १७९१.

कापुस आमचा, व कापड विलायतचें!

आपल्या हिंदुस्थानांतून हजारो खंडी कापूस परदेशीं जातो व त्याचीं वस्त्रें होऊन इकडे येतात तेणेंकरून आपले देशास नवीन बूड येत आहे याविषयीं गेल्या अंकात आह्मी सांगितलें व ती गोष्ट आजही आणखी कांहीं उदाहरणांनीं स्पष्ट करितो. आमचे लोकांत विद्या नाहीं, तेणेंकरून चांगला विचार नाहीं, व विचाराचे कोतेपणामुळें दूरदृष्टी नाहीं. तेणेंकरून आपले बहुत तोटे होताहेत. युरोपियन व्यापारी गिरणी मांडून बसला कीं, आमचे देशी व्यापारी त्याचे आर्जव करण्याकरितां त्याकडे गेलेच. कोणी ह्मणतो आमचा कापुस घ्या, कोणी ह्मणतो मी दलाल आहे, कोणी ह्मणतो मी साहेबाचा अडत्या होतो व शेतकऱ्याकडून परभारे माल आणून साहेबाचे घरांत घालतो, कोणी त्याचे गुमास्ते होतात, कोणी अडव्हान्स घेऊन त्याचे दास बनतात. इत्यादि प्रकारानें साहेबाचें दुकान सजवितात व आपल्या देशाची नागवण करितात. हे आमचे व्यापारी दूध देखून भाळतात पण बडग्याचा विचार करीत नाहींत याप्रमाणें, किंवा त्याच्या जाळ्याकरितां ही जाडी पेरली जात आहे ती ते पहात नाहींत व तिजविषयीं कांहीं विचार करीत नाहींत त्याप्रमाणे स्थिति होत आहे व मग त्यामुळें त्यांस बंधन प्राप्त झालें तर दोष कोणाचा? त्यांचा तो स्वतःचाच होय. आपले शेतकरी आणि युरोपियन व्यापारी यांच्या दरम्यानचे जे आमचे व्यापारी हे आपल्या स्वताच्या थोड्याशा लाभाकरितां सर्व देशाची हानी करितात यांत संशय नाहीं. पहा, त्यांच्या प्रयत्नानें युरोपियन लोकांस कापुस मिळतो तो ते स्वदेशीं घेऊन जातात, त्याचें तिकडे कापड बनतें व तें आयतें आह्मी विकत घेऊं लागल्याने लक्षावधी लोक बेरोजगार झाले, साळी, कोष्टी बायकां पोरानिशी उपाशी मरूं लागले, त्यांचे माग उपडे पडून त्यांचीं लाकडें सरपणाचे उपयोगी होऊन गेलीं. व त्यांच्या धंद्याच्या संबंधानें लागणारे इतर हजारों मजुरांची वाताहत झाली. हा सर्व तोटा एक आपला कापुस आपण परदेशीय लोकांना देतो यामुळें होत आहे हा आमचे व्यापारी लोकांचे लक्षांत येत नाहीं ही मोठी दुर्दैवाची गोष्ट आहे.

अमेरिकाखंडांत लढाई शुरू झाली तेव्हां तिकडून युरोपखंडाला जो कापसाचा मोठा पुरवठा होत असे तो एकदम कित्येक वर्षें बंद झाला तेणेंकरून त्यांचे स्वदेशीय कापड तयार करणारे लोकांची काय अवस्था झाली होती ती आमचे वाचकांचे लक्षांत असेल. हजारो लोक तटतटा उपाशी मरूं लागले व मग त्यांच्या धर्मपत्न्या झाल्या व पुढें त्यांनीच व त्याचाकरितां हिंदुस्थानांतील कापसाकडे इंग्रेज सरकारचें विशेष लक्ष पोचलें. कापूसवाल्याचे कमिशनर नेमिले, कापसाविषयीं कायदे झाले, कापसाची तऱ्हेतऱ्हेचीं बीजें सरकारानें आणून शेतकरी लोकास मोफत दिलीं. तगाई दिली इत्यादि प्रकारानें रेलवेल करून आपले देशांतील लोकास जगविलें व त्यांच्या धंद्यास तेजी आणिली. व तिकडील व्यापाऱ्यांनींही लक्षावधि रुपयांच कारखाने मांडून इकडील कापुस तिकडे नेण्याची गर्दी करून दिली व आपला देश आबाद केला.

या गोष्टीचा आपले हिंदुस्थान देशचे लोकांनीं विचार करू नये काय? ग्रेटब्रिटनच्या लोकांस अमेरिकेतला कापुस मिळेना व त्यांचा उपासमार होऊं लागला तर सरकारानें व तिकडील लोकांनीं त्याविषयीं बंदोबस्त केला; पण आमच्या देशांतले हजारो साळी, कोष्टी कापुस गेल्यामुळें व त्यांच्या वस्त्रास कोणी विचारीनासा झाला या मुळें उपाशी मरताहेत त्यांनां वाचविण्याचा यत्न आमचे लोकांनीं व आमचे सरकारानें करूं नये काय? लोकांची धन्य आहे! पहा; आपल्या बांधवांनां उपाशी मारावें व परदेशच्याला पोसावें हा आमच्या व्यापाऱ्यांचा परोपकार कोणत्या जातीचा? भोंवतालच्यानां बुभुक्षित ठेवावें आणि दूरच्यांना शांतवावें हा न्याय आहे काय? घरच्यांना नग्न करावें आणि दारच्यांना पोशाग पाठवावें ही दूरदृष्टी आहे काय? याचा आमचे व्यापारी लोकांनीं चांगला विचार करावा. वेळ वारंवार येत नाहीं. व्यापारी लोकांनीं कापुस देशांतला आपले देशांतच खपवू असा निग्रह करावा. त्याचें सूत काढावें, मोठमोठाल्या पेठांच्या गांवीं कंपन्या करून कापड विणण्याचीं यंत्रें आणावीं; इतर ठिकाणीं तितका पैसा न जमेल तर तेथें स्वदेशीय साळी कोष्टी यांचे माग लावावे त्यांनां शिक्षण व उत्तेजन देऊन त्यांच्या हातून चांगलें कापड तयार होईल असें करावें व तेंच लोकांत वापरेल अशाविषयीं खटपट करावी. पूर्वी आपले राजेलोक, सरदारलोक, जहागिरदार लोक यांस विलायती वस्त्रें कोठें होतीं? व आपलें चंदर, नागपूर, पैठण वगैरे ठिकाणची कारागिरी तलमपणांत व सुबकपणांत कांहीं कमी नाहीं याचा सर्वांनीं विचार करून स्वदेशांत वस्त्रें तयार करण्याच्या शेकडो कारखान्यांची ठिकठिकाणीं उभारणी केली तर देशाचें दारिद्र विच्छिन्न होईल ह्मणून आम्ही परमेश्वराची प्रार्थना करितो कीं त्याणें सकाल अशाविषयीं साह्य द्यावें.

नवीन तीन रेलवे,

निजाम सरकारच्या स्टेट रेलवेचे काम कल्बुर्ग्यापुढें चालू असल्याचें आमचे वाचकांस माहित आहेच. त्या विषयीं अशी माहिती समजते कीं कल्बुर्ग्यापासून ७० मैलावर गंगावर्म ह्मणून गाव आहे तेथपर्यंत सडकेवर रेल पसरले गेले आहेत. आतां तेथून सिकंदराबाद ४७ मैल आहे. व तेथपर्यंत काम झपाट्यानें चालू आहे आणि ते पावसाळ्यापूर्वीं पुरें होऊन रेल पसरले जातील असें वर्तमान आहे. या प्रमाणें या सालांत रेलवे तर सर्व तयार झाला पण अजून जागोजागचीं स्टेशनें, विहिरी, पाणी साठवण्याचीं घरें, पाइंट, क्रासिंग, व फेनसिंग यांचीं कामें व्हावयाचीं आहेत तीं पुढच्या सालांत सर्व होतील व थेट हैद्राबादेपर्यंत सुरळीत आगगाडी जाऊं लागेल.

ही निजाम सरकारच्या रेलवेची हकीगत झाली. दुसरी इंदूरची रेलवे ही तर खांडव्यापासून सनावद पर्यंत ३३ मैल आजपासून चालू होणार आहे. खांडव्याहून गाडी सकाळीं ५॥ वाजतां निघेल ती ८। वाजतां सनावदेस पोंचेल. व सनावदेहून तिसरेप्रहरीं ३। वाजतां गाडी निघेल ती संध्याकाळीं ६ वाजतां खांडव्यास येईल. पहिले क्लासाला २ रुपये, दुसऱ्याला बारा आणे व तिसऱ्या क्लासाला सहा आणे याप्रमाणें टिकिटाचे दर ठेविले आहेत. या भागाला स्टेशनमास्तर, सिग्नलर वगैरे लोक जागा मिळत नाहींत. कारण त्यांच्या पगाराचे दर इतर रेलवेपेक्षां हलके ठरविले आहेत ह्मणून अडचण आहे. या सनावदपासून नर्मदाकांठ ६ मैल आहे व तेथें मारटक्का ह्मणून स्टेशन केलें आहे. तेथपावेतो गाडी १५ वे तारखेपासून चालू लागेल. व तेथून पुढें बलवाड्यापर्यंत आगिष्ट महिन्यांत चालू होईल असें समजतें.

मध्य प्रांतांत वर्ध्याच्या स्टेशनापासून हींगणघाटच्या कापसासाठीं व पुढील चंद्रपुरच्या कोळशासाठीं आगगाडीचा रस्ता तयार होत होता त्याचाही हिंगणघाटापर्यंतचा भाग तयार झाला. व आजपासून तिकडे गाड्या जाण्याची सुरवात होणार होती एक दिवसा आड ह्मणजे सोमवार बुधवार, व शुक्रवार या दिवशीं त्या भागास गाड्या जातील व येतील.

या प्रमाणें या तीन रेलवेची हकीकत आहे.

वऱ्हाड

मेजर बेलसाहेब पश्चिम वऱ्हाडचे कमिशनर प्रांतांत फिरावयास गेले होते ते परत आले. त्यांनीं एक महिन्याची रजा घेतली आहे व ती १२वे तारखेपासून अमलांत आणण्याचा त्यांचा विचार आहे.

—ooo—

कर्नल बुशनी साहेब डे० कमिशनर अबकारी जिल्याकरितां येथें आले होते ते पुन्हा प्रांतांत फिरावयास गेले.

—000—

अकोल्याच्या मिडलक्लास स्कुलाची एक ग्रेड वाढली त्यामुळें त्यांतील ४० रुपये पगाराचे फर्स्ट असिस्टंट रा० नारायण बल्लाळ यांस डिवलिझन ४० रु यावरच नेमिले, व डिवरेड्याचे ५० रुप याचे मास्तर पिंनर येथें ५०वाच नेमून तेथील रा० हरिशास्त्री भाटवडेकर यांस ५५ पगार करून अकोल्यास फर्स्ट असिस्टंट नेमिलें.

—000—

बुलढाणे जिल्ह्यांतील चिखली येथील शाळेचा अभ्यास कमी दिसल्यावरून तिची एक ग्रेड कमी केली. व त्यामुळें तेथील हेडमास्तर रा० रा० धोंडो त्रिंबक यांस १०० रुपये पगार होता तो ७५ झाला धोंडोपंत याच्या या नुकसानाबद्दल आम्हांस वाईट वाटतें. हे गृहस्थ जुने, हुशार, व सुस्वभावाचे असतां असें कां झालें तें न कळे.

—000—

या आठवड्यांत वारा मनस्वी सुटतो व त्यांत गारठा फार आहे व तेणेंकरून लोकांच्या प्रकृति थोडथोड्या बिघडत आहेत. रस्त्यानें धुराळाही आतांपासून च मनस्वी सुटूं लागला आहे. त्यावरून उन्हाळ्यांत यातासून फार ताप होईल असें दिसतें.

—000—

मि. डनलप साहेब असिस्टंट कमिशनर यांची हायर स्टयांडर्ड प्रमाणें मराठी भाषेची परिक्षा उतरली.

—000—

मेहकरास रा. रा. हणमंत रामचंद्र तहशिलदार आहेत. त्यांस सेकंडक्लास माजिस्त्रेटचा व ५० रुपये पर्यंत दिवाणी दावे पाहण्याचा अधिकार मिळाला आहे.

—000—

मि. नौलिस साहेब असिस्टंट कमिशनर यांस अकोला जेलचे तपासनीस नेमिलें.

—000—

मि. क्रिश्चन साहेब वाशिमचे पोलिस सुपरइंटेंडेंट यांनी उरदू भाषेची परिक्षा उतरली व मि. हिथ साहेब उमरावतीचे असिस्टंट पोलिस सुपरइंटेंडेंट यांची मराठी भाषेची परिक्षा उतरली.

—000—

पोस्टाकडील इन्स्पेक्टर व सब इन्स्पेक्टर यांणीं पहिले पृष्ठावर केळीवेळीच्या मास्तराचें पत्र छापिलें आहे. त्याकडे कृपापूर्वक लक्ष द्यावें अशी आम्ही त्यांस शिफारस करितो. एकेक महिना दरमहे सेंजर लोकांचीं आठवड्याचीं वर्तमानपत्रें त्यांस पोंचवीत नाहीं तर त्यांणीं तीं कोणत्या उपयोगासाठीं घ्यावीं? विलायतचीं तीन हजार कोसांवरचीं वर्तमानपत्रें आम्हास अकोल्यास तीन आठवड्यांनीं मिळतात व आमचें अकोल्याचें वर्तमानपत्र पांच कोसांवर चार आठवड्यांनीं जातें. ही वऱ्हाडी डाकेची केवढी त्वरा !!!

—000—

पहिले पृष्ठावर एक पत्राकडील वऱ्हाडी या सहीचें पत्र छापिलें आहे. त्याकडे इकडील वरिष्ठ अधिकारी यांणीं लक्ष द्यावें अशी आम्ही त्यांस शिफारस करितों. गावांतील गुरें बाहेर गोठाणावर नेऊन बांधावीं, नाहीं तर खुराड्डी बांधावी असा हुकूम झाला असेल तर त्यापासून गरीब रयतेस त्रास होत असेल यांत संशय नाहीं. शिवाय त्या पत्रांत एक झालारीची गोष्ट लिहिली आहे ती विचार करण्याजोगी आहे. सारांश रयतेचें संरक्षण करणें हा सरकारचा धर्म आहे त्याच प्रमाणें तिची सोय जाणणें हाही सरकारचा धर्म आहे तो जाणला पाहिजे.

—000—

मुंबईचे कमांडर इन चीफ लार्ड नेपियर साहेब हैद्राबादेस गेले. ते रेसिडेंट यांचेकडे पाहुणे आहेत. हैद्राबाद पासून १२ कोसांवर म्हणजे शहाबाद पासून ४७ कोस ते नव्या रेलवेवरून आगगाडीनें गेले. व तेथें सर सालरजंग दिवाण आहे व यांनीं त्याकरितां हत्ती वगैरे पाठविले होते.

—000—

उमरावती व खामगाव रेलवेनें जानेवारीच्या १०व्या तारखेला संपणाऱ्या आठवड्याचें उत्पन्न मनुष्यांचें २१६ रुपये व मालाचें ११९२ रुपये झालें.

—000—

देउळगावराजा—येथील जानबी नावाच्या एका मुसलमान जातीच्या स्त्रीनें जारकर्म करून पोट वाढविलें व पुरे दिवस होऊन प्रसूत झाल्यावर पोर नाहींसें केलें असा गवगवा झाला तेव्हां येथील चीफ कानस्टेबल जे नुकतेच असिस्टंट इन्स्पेक्टर चिखलीस झाले आहेत व तिकडे जाण्यास निघून गेले होते. ते तावडतोब परत येऊन त्यांणीं मोठ्या हुशारीनें व हिकमतीनें सदर्हू गुन्ह्याचा पत्ता लाविला. नंतर जानबी हिला विचारतां ती गुन्ह्यास कबूल झाली. व तिनें मूल पुरलेली जागा दाखविली. पत्रकर्ते महाराज, काय चमत्कार सांगावा कीं, त्या बाईचे पोटीं जन्म केली मुलगी होती तिला जन्मल्याबरोबर तोंडावर मारून व कापताचा बोळा तोंडांत घालून एक हात खोल जमिनीमध्यें खड्डा करून पुरली होती व वर माती टाकून गवऱ्या रचून ठेविल्या होत्या त्या जागेचा, पुरल्यापासून साग तासानें पत्ता लागल्यावर मुलगी उकरून काढिली तेव्हां ती जिवंत निघाली व हा काळपर्यंत आहे. मारतांना तिचें तोंड सुजलें होतें. बाकी तिच्या केसालाही कोठें धक्का लागला नाहीं. ईश्वराची करणी अतर्क्य आहे! प्रत्यक्ष जन्म देणाऱ्या मायमाउलीनें तिला मारून पुरून टाकिलें पण त्या गारी मध्यें हवेशिवाय १२ तास दयाळू परमेश्वरानें तिचा सांभाळ केला ही लीला विचित्र आहे. व ही मुलगी जगविल्याचें श्रेय मि. करिमखान पोलिस इन्स्पेक्टर यांस आहे. त्यांनीं मोठ्या वशर्थीनें या गुन्ह्याचा पत्ता काढून हे बालक वाचविलें त्या बद्दल त्यांची तारीफ केली पाहिजे. व त्यांचे वरिष्ठ अधिकारीही त्यांची ही उत्तम कामगिरी व मागील कित्येक शाव कामगिऱ्या मनात आणून त्यांस कायमची इन्स्पेक्टरची जागा देतील तर बरें होईल.

अमडापुरास कमिशनर साहेबांचें सेशन भरलें होते त्यांत सदर्हू जानबी व तिचा दोस्त शामहमद यावर गुन्हा शाबीद होऊन त्यांस सात सात वर्षें सक्त मजुरी वी देण्याची शिक्षा मिळाली.

—000—

या आठवड्यांत आकोले जिल्ह्यांतील अबकारी, अफू, गांजा, विषयुक्त पदार्थ यांचे लिलाव झाले ते. गावठी दारूचे शिंदी १७१६०० रु०, अफू गांजा ६६३२५ रु. व विषयुक्त पदार्थ ३२७० रु० इंग्रजी दारूचा लिलाव या वर्षी झाला नाहीं. फी घेऊन सरकारांतून लायसेन्स देण्याचा ठराव झाला.

—000—

कर्नल बुशबी साहेब अकोल्याचे डिपुटी कमिशनर यांस नवीन क्रिमिनल पोलिजरचे ३६वें कलमांतील अधिकार मिळाले.

—000—

मि० दस्तूर बहिमनजी साहेब असिस्टंट कमिशनर यांस दोन महिन्याची हक्काची रजा ते अमलांत आणितील तेव्हांपासून मिळण्याचा ठराव झाला आहे.

—000—

नगर जिल्ह्यांतील नेवाशाचा राहणार गणेश सदाशिव कुलकर्णी हा वऱ्हाड पोलिसांत यवतमाळाकडे हेड कानस्टेबल होता तो कोर्ट इन्स्पेक्टरचे ताब्यांतील कांहीं मोलवान माल चोरून पळून गेला त्यास वऱ्हाडांत कोणी सरकारी नोकरीस ठेऊ नये असा रेसिडेन्सी गार्ड्यांत जाहिरनामा लागला आहे.

—000—

उमरावती—(मित्राकडून) ता० २६ माहे जानेवारी सन १८७४ इ०

येथें लायब्ररी मध्यें दर रविवारीं सभा भरत असते त्या सभेस उमरावतीचे माना ने नितके लोक जमावेत तितके जमत नाहींत इतकेच नाहीं, परंतु शाळावाल्यांतीलही कित्येक गृहस्थ येत नाहींत. ही सभा किती दिवस राहील न कळे.— येथील हवा नरी आहे रात्रीं वारा फार सुटतो.— रा० रामचंद्र भगवंत वकील यांचे बद्दल मागें एक महिन्यांत लोभापुरचा निकाल करावा असे रेसिडेंट साहेबांकडून लिहून आल्यावरून त्यांस जबाब विचारला तेव्हां त्यांनीं त्याचा जबाब सयुक्तिक दिला. या कामावर रेसिडेंट साहेबांनीं नीटक रीतीनें लक्ष पुरवून त्यांस उत्तम न्याय दिला तर बरें होईल. डा० सिक्लेअर साहेब डायरेक्टर यांची स्वारी येथें आली आहे एक दोन दिवसांत परत जाईल. राव साहेब श्रीराम भिकाजी येथील हायस्कुलावर हेडमास्तर आल्यापासून ही शाळा चांगली उदयास येत चालली आहे पण ग्या किटाश साहेब रजेवरून परत लौकरच येणार अशी वदंता आहे. ते आल्यावर पुन्हा रावसाहेबांस परत जावें लागणार तेव्हां पूर्वीची स्थिति होईल, असा धाक आहे तर याजकडे डायरेक्टर साहेबांनीं लक्ष पुरवून रावसाहेबांसच कायम केलें तर उमरावतीस्थ लोक त्यांचे फार आभार मानतील.— येथील छापखान्यात देशाभिमानाबद्दल पुराण झाले. पुराणीकबुवांनीं पुराण बरेच चांगले सांगितले परंतु पुराणाचा थाट कथेचे रंगावर होता. उमरावतीचे लोक या कामात फार पाठीमागे आहेत. असल्या व्यापारी गावांतील लोक विचार न करतील तर कोणी करावा? संक्रांतीचे दिवशीं एका रेलवेतील गोऱ्यानें नेटिवांचा सणाचा दिवस म्हणून अतिशय दारू घेतली एवढ्यानेंही तो तृप्त न होऊन शेवटीं त्यानें अंहूचा अर्क घेतला व त्या योगें बिचारा यमसदनास गेला. काय दुर्घट परिणाम हा? इकडे डे. कमिशनर साहेब यांची स्वारी अबकारीचे जिल्हा वाकता आली आहे. कमिशनर व इतर असिस्टंट मावगल्ला हिंडावयास गेले आहेत.

वर्तमानसार

मि० चापमन साहेब यास मुंबई कायदे कौन्सलचे मेंबर नेमिले.

रशियादेशांतील कांहीं गृहस्थ हिंदुस्थान देश पाहण्याकरितां मुंबईस आले आहेत. ते मध्यहिंदुस्थानात वाघाचे शिकारीस जाणार व तिकडून नेपाळाकडे जाणार.

मि० दादाभाई नवरोजी यांनीं गायकवाडाचा चांगला भरवसा आपणावर बसवून घेतला आहे ते हर कोणता हुकूम दादाभाईच्या सल्यावाचून देत नाहींत व दर रोज दादाभाई १० वाजल्या पासून दोन वाजेपर्यंत त्याच्या कचेरीस जात असतात.

रा०सा० भिकाजी रामचंद्र मांडे ठाण्याचे डि. इ. यास विगतपुरीस मामलेदार नेमिले.

बडोद्याचें कमिशन साद्रा येथील घोड्याचा रिसाला पाहण्यास गेलें आहे. त्या संबंधांत इंग्लिश व गायकवाड सरकारचा वाद आहे.

ठाणें, पुणें, व खानदेश जिल्ह्यांतील दिवाणी कोर्टें २०वे एप्रिलपासून ६ आठवडे बंद राहातील. व रत्नागिरी जिल्ह्यातील मालवण कोर्ट खेरिज करून ८वे तारखेपासून ६ आठवडे बंद राहातील.

खानदेशाचे जडज आन० होबर्ट साहेब यांनीं १ महिन्याची हक्काची रजा घेतली आहे.

मि० श्रीकृष्णशास्त्री तळेकर यांस ई. डान्यभागांच अक० ईन्सपेक्टर नेमिलें.

होळकर सरकार मुंबइस डा. भाऊ दाजी यांचे घरीं त्याचे भेटीस गेले होते. व एक तास भर त्यांशीं आंनीं भाषण केलें असे समजतें.

आनरबल मि. गिब्स साहेब विलायतेस रजेवर आहेत. ते परत आले म्हणजे हाय कोर्टाचे जडज न होता आनरबल मि. टकर साहेबांचे जगेवर कौन्सलर होतील असे म्हणतात आणि त्या प्रमाणें झाले तर आन. मि. नाना भाई हरिदास हे कायमचे जडज होण्याचा संभव आहे.

रा. बा. जनार्दन वासुदेवजी पुण्याचे स्मा. का. जडज यांनीं पेंनशनाचा अर्ज केला असे कळते.

वऱ्हाडचें वर्णन.

देउळघाट— हा गाव बुलढाणे जिल्ह्यांत बुलढाण्यापासून ३ कोसांवर नैर्ऋत्य दिशेस आहे हा पेण गंगा नदीचे काठीं आहे. व या नदीचा उगम देउळघाटापासून दोन कोसांवर आहे. हें शहर बऱ्याच प्राचीन घडामोडीचें आहे. हल्लीं जेवढा हा गाव आहे याच्या सुमार तृतियांश एवढे हे पूर्वी लहान खेडें होतें. या लेख्याचे प

हिचे नाव देवळी असें होतें. या ठिकाणीं हेमाडपंती देवळें पुष्कळ होतीं व त्यांच्या निशाण्या कित्येक ठिकाणीं अजून आढळतात त्यावरून या गावाला देवळी असें नाव पडलें होतें असें दिसतें. अशा देवाल्यांचा हेतू काहीं असो परंतु प्राचीन मोठमोठालीं शहरें जीं हल्लीं मोडकळीस आलीं आहेत त्यांतून मोठमोठाल्या देवालयांच्या ज्या निशाण्या दिसतात त्यांवरून अशी कल्पना होते कीं, मुसलमान लोकांचे हल्ले पूर्वी वेळोवेळीं होत तेव्हां सपाटीच्या नागेवरील लोकांची दाणादाण होई ह्मणून त्यास निवाऱ्या करितां अशीं डोंगरांचें आश्रयास बंदोबस्ताचीं स्थळें करणें अवश्य होई. व हा देउळघाट गाव मुसलमान लोकांचे स्वाऱ्यांचे गडबडीच्याच वेळांत निर्भय स्थान पाहून बांधला गेला व याची व साहत झाली असें दिसतें.

औरंगजेब बादशहाचे कारकीर्दींत ह्मणजे इसवी सन १७०० च्या सुमारास हा गाव वराच वाढला असें इतिहासावरून कळतें. दक्षिणेंत बेदा झाला होता तेव्हां दिल्लीहून सरदार नासरूद्दीन यास त्याचे उपशमासाठीं औरंगजेबानें पाठविलें होतें. त्या वेळीं परगण्याचा मुख्य गाव डोंगरावर देवळीपासून ४ कोस गर्दा हा होता. नासरुद्दीन फौजे सुद्धां आला तेव्हां गर्दास छावणीचा तळ देण्या माफक जागा नाहीं ह्मणून तो जवळपास जागा पहात होता तेव्हां देवळींचे विशाळ मैदान त्याच्या नजरेंत भरलें. आणि त्यानें सर्व फौजेनिशी व बुणग्यानिशी तेथेंच रहाण्याची जागा केली. हिंदु धर्मास विक्षेप करण्याचा औरंगजेबाचा गुण त्याच्या सरदारांमध्येंही नव्हता असें नाहीं. नासरुद्दिनानें तेथें वस्ती करू लागतांच हिंदूच्या देवालयाविषयींचा आपला द्वेष तात्काळ दाखविला. ह्मणजे त्याच्या रहाण्याच्या जागेशेजारींच एक मोठें देवालय होतें तें त्यानें पाडून टाकिलें व त्याचे दगड वगैरे सामान लाऊन आपले स्वतां करितां एक महाल बांधिला व गावचे हद्दीवर एक लहान किल्ला बांधिला. तोच हल्लीं नवाबाचा महाल आहे. गावची मूळची हद्द लोकांस अजून माहित आहे व प्रतिवर्षीं दसऱ्याचे दिवशीं त्या हद्दीवर रेडा मारीत असतात. या गावाला देउळघाट हें नाव इसवी सनाच्या १७ वे शतकाच्या अखेरीच्या पूर्वींच पडलेलें असावें. कारण त्या सुमारास येवनाट साहेब गोवळ कोंड्याहून बऱ्हाणपुरास गेले ते या घाटानें उतरले-त्यांचे लेखांत या गावाचें नाव देउळघाट असे आ. व त्या वेळीं या घाटाची रहदारीही आतां पेक्षां अधिक होती.

पुढें सदानंद ह्मणून तालुकदार झाला त्यानें लुटारू लोकांच्या बंदोबस्तासाठीं गावास कुसूं बांधलें, गावासभोंवार अमराई लाविली, व पुष्कळ बागाईत केली त्याचें शेष अद्यापि आहे. सदानंदाचे वेळीं गावांत बहुतेक वस्ती रजपुत लोकांची होती व त्यानें ते लोक शूर शिपाई ह्मणून राखून ठेविले होते. पुढें त्याचे मरणानंतर मुसलमानांची भरती झाली कारण त्याकाळीं राजकीय संबंधात मुसलमान लोकांचें प्राधान्य होतें. तरी येकंदरीत वऱ्हाडातल्या इतर शहराच्या प्रमाणापेक्षां देउळघाटांत मुसलमानांची वस्ती अधिक आहे. देउळघाट या गावाखालीं जमीन ३९ येकर ३० गुंठें आहे व गावाचे शिवारांत पिकाऊ जमीन २८३१ येकर आहे या गावांत घरें ८७९ व लोक संख्या ३९५४ आहे.

फत्तेखेलडा—हें गाव पेणगंगा नदीचा भोगावती ह्मणून एक फाटा आहे त्याच्या काठीं वसलें आहे. याचें मूळचें नाव साकरखेडा असें आहे. व गांवाबाहेर एक विहीर आहे तिच्यांतून पुष्कळ साखर या गावांत पैदास होत असे असें ह्मणतात व ती विहीर अद्यापही दाखवितात. याचा अर्थ इतकाच असावा कीं त्या विहिरीचे पाण्यावर पुष्कळ ऊस होत असेल. व त्याहून उत्तान अर्थ पाहिला तर त्या विहिरीचें पाणी चांगलें गोडें आहे इतकाच दिसतो. हा गाव केव्हां वसला या विषयीं बरोबर माहिती नाहीं तरी तो ५०० वर्षांच्या अलिकडला नाहीं अशी माहिती मिळते. गावापासून अर्धे कोसावर जंगलांत सानखेडी ह्मणून एक वाडी होती. तेथें पालाम सिद्ध ह्मणून एक साधू येऊन राहिला होता. त्याच्या चांगुलपणावरून लोकांनीं त्याला गावांत येऊन रहाण्याविषयीं विनंती केली. तेव्हां तो साधू ह्मणाला मी गावाकडे येणार नाहीं. परंतु गाव मजकडे येईल. व त्या दिवसापासून गाव थोडाथोडा त्या बाजूला वाढत चालला व लवकरच त्या साधूच्या मठाला जाऊन भिडला व त्याची वाणी खरी झाली अशी दंतकथा आहे. व त्यामुळें च हा गाव दक्षिणोत्तर लांबट झाला आहे असें ह्मणतात. त्या साधूची समाधी व त्याचे स्मरणार्थ लाविलेलें पिंपळाचें झाड अजून आहे. गावांत आतां ओसाडी बरीच आहे तरी त्यावरून पूर्वीं तेथें बरीच भरभराट होती असें दिसतें. पुढे सन १८०३ सालीं शिंद्याचे फौजेनें हा गाव लुटला. व पुढच्या वर्षीं मोठा दुष्काळ पडला त्यामुळें या गावाची फार नासाडी झाली. २९ घरें देखील साऱ्या गावांत राहिलीं नाहींत. नंतर महमदखान तालुकदार यानें पुन्हा गाव जमविला. इंग्लिश सरकारचे सत्तेखालीं हा गाव आला तेव्हां यांत ४०० घरें होतीं. व तीं आतां वाढून ६०० झालीं आहेत व लोकसंख्या ३१०८ झाली आहे.

सन १६२० चे सुमारास फत्तेखेलडा परगणा अहमदनगर सरकाराकडून जहागिर मिळाला होता. व सन १७४० त ही जहागिर परत गेली. या परगण्याखालीं तेव्हां ८४ गाव होते.व ही जहागिर झाली तेव्हां अहमदनगरचा कारभार मलीकंबर ज्यानीं औरंगाबाद शहर वसविलें ते पहात होते. व त्यानीं महालवारीची नवी व्यवस्था केली तेव्हां फत्तेखेलड्या पैकीं ९ गाव दुसरे महालाकडे दिले.

निजाम उलमुल्क दक्षिणेंत स्वतंत्र सत्ता करू लागेल ह्मणून मोगल बादशहानें मुबारीजखान नामें सरदार त्यावर पाठविला होता त्याची व निजामउलमुल्क याची सन १७२४ त साकरखेडा येथें लढाई झाली. तींत मुबारीजखान ठार मारिला गेला व निजामउलमुल्क याची फत्ते झाली. त्यादिवसापासून त्या लढाईचे स्मरणार्थ या गावाला फत्तेखेलडा असें नाव पडलें.

येथें येक जुनी मशीद फार उत्तम व मजबूद बांधिली आहे. व तिजवर शक आहे त्यावरून कळतें कीं इसवी सन १५७२ सालीं बांधली ह्मणजे तिला ३०० वर्षें होऊन गेलीं.

कायद्यासंबंधी माहिती.

कमिशनरकडील जुडि० सर०
नंबर ३ सन १८६४
कानलिस्टा विषयीं.

३. कोणताही मुकदमा पाहण्याचा नेम ठरविला ह्मणजे तो खालीं लिहिले नमुन्याप्रमाणें काजलिस्टांत नमूद करीत जावा. त्या लिस्टावरून कोणता मुकदमा कोणते दिवशीं चालणार व तो कशा करितां चालणार हें एकदम समजलें पाहिजे.

४जिल्ह्याच्या देशभाषेंत कानलिस्ट लिहिलेलें असावें. मोठ्या आकाराचा चांगला कागद घेउन त्यावर काजलिस्ट तयार करित जावें व तें फळ्यावर डकवित जावें. व तो फळा कचेरीबाहेर प्रसिध्द जागेवर टांगून ठेवित जावा. ह्मणजे दररोज कोणते मुकदमे चालणार हे पाहिजे त्याला तेथून पाहता येईल.

५प्रत्येक महिन्याच्या अखेरीला नवे लिस्ट तयार करित जावे. महिन्यांतील सर्व मुकदम्या करितां कागद रेखाटून ठेवावा व त्यांत प्रत्येक दिवसा करितां मग त्या दिवशीं मुकदमे नसोत किंवा थोडे असोत या करितां जागा ठेवावी. जेव्हां जेव्हां एकादा मुकदमा अमुक दिवशीं पहाण्याचा नेम ठरेल तेव्हा तेव्हां तो त्या तारखे खालीं कानलिस्टांत नमूद करित जावा. व एकेक मुकदमा नेमल्या दिवशीं निघाला व पाहिला गेला ह्मणजे लिस्टांतून तो खोडून टाकीत जावा. व महिना अखेरीला जे मुकदमे शिलक रहातील ते पुढल्या महिन्याच्या लिस्टावर नेत जावे.

६ जर मुकदमे अधिक असले तर महिन्यांतून एकाहून अधिक वेळांही कानलिस्ट बदलून नवें करित जावें.

७ महिन्या महिन्याचीं कानलिस्टें फाडून टाकूं नयेत तीं फळ्यावरून काढून घेतलीं ह्मणजे दाखल्याकरितां काळजीनें फाइल करून ठेवित जावीं; अशी कीं, एकादे वरिष्ठ अधिकाऱ्यानें कोर्टाचें काम कसें चाललें तें पहाण्यास त्या लिस्टावरून त्यास अडचण येऊं नये.

८ काजलिस्टांत शेवटचें कोष्टक आहे त्यांत नेमल्या तारखेला नेमल्या मुकदम्याचें काय झालें हें नेहमी लिहून ठेवित जावें. ह्मणजे कोणताही मुकदमा प्रथम नेमल्यापासून अखेर परिणामा पर्यंत त्याच्या क्रमाचा पत्ता लागला जाईल.

९ रोजचे रोज एकाखालीं एक असे क्रमानें मोकदमे काढित जावे. येकादे प्रसंगीं कांहीं विशेष कामाकरितां सरळ क्रम सोडणें जरूर होईल तर तसें करावें व त्याचे कारण लिस्टाचे शेवटले कोष्टकांत लिहावें.

१०. युरोपियन न्यायाधीशा जवळ त्यांचे स्वतांचे माहिती करितां इंग्लिश भाषेंतही कानलिस्टाचा तरजुमा असावा.

नमुना.

अमुक कोर्टाचे अमुक महिन्याचें दिवाणी काजलिस्ट.

तारिख	वादी अथवा अपिलँट	प्र० वादी अथवा रिस्पॉडेंट	दावा.	मुकद्दमा नेमण्याचें कारण	कोणा मुकदम्याचे लिहिला हे विषयीं
१	नारायण बळवंतराव	मोतीराम तुळशीराम	५०० रु. कर्ज येणें	अखेरचाकशीकरितां	आपसांत तोड झाली.
	बाळमुकुंद	सिताराम	१०० रु. मालाची कि० येणें.	पुढें काढण्याकरितां	वादीनें फेटळ

रेसिडेंट साहेबांचें पत्र नंबर १२०२ तारिख ३ जुलाई सन १८६६ यांतील वेचा

२ हें लक्षांत ठेवावें कीं निजाम सरकारचा मुलूख हें परकीय राष्ट्र आहे व त्याच्या राज्यांत राहाणाऱ्या पक्षकारावर समन्स पाठविण्याची जरी वहिवाट आहे तरी वारंटे किंवा हुकूमनाम्याची रकम वसूल करण्याच्या दरखास्ती तिकडील लोकांवर पाठवित जाऊ नयेत याविषयीं कमिशनर साहेबांनीं सर्क्युलर करून सर्व डिपुटी कमिशनरांस कळवावें.

हिंदुस्थान सरकारचें पत्र नंबर १४८ तारिख ३ मे १८६९

वऱ्हाडांतील दिवाणी कोर्टें प्रत्येक वर्षीं मे महिन्यांत बंद असण्या विषयींची रेसिडेंट साहेबांची शिफारस मान्य आहे.

कमिशनर साहेबांचें सर्क्युलर नंबर ८३ सन १८६६

पक्षकार लोकांचे अर्जावरून फैसल्याच्या व हुकूमनाम्याच्या नकला या पुढें देण्यांत येत जातील तेव्हा त्या नकलांवर त्या मागितल्या कोणत्या तारखेस व दिल्या कोणत्या तारखेस या विषयींचा दाखला लिहून देत जावा.

तारिख २ अक्टोबर १८६६

हें पत्र अकोला येथें खंडेराव बाळाजी फडके यांनीं वऱ्हाडसमाचार छा. छा.प.

RE GISTERD NO, 7 1874.

वऱ्हाडसमाचार.

पुस्तक ८ अकोला, रविवार ता० १५ माहे फेब्रुवारी सन १८७४ इ० अंक ७

जाहिरात.

वऱ्हाडसमाचाराची किंमत.

	रु०
वर्षाचे आगाऊ	६
साल अखेर	७
फुटकळ अंकास	०४
डांकहशील.	
वर्षाचे आगाऊ	१०८
अखेर	२

नोटिशीबद्दल.

मराठी, दर ओळीस	०१०६
तीच नोटिस दुसरे खेपेस	०१
इंग्लिश लिपींत दर ओळीस	०४
,, दुसरे खेपेस	०२

गजकरणाचें औषध.

हे औषध गजकरणावर चालून खरून, नायटे यांवरही चालतें किं० .... ०६

नवीन ग्रंथ.

शिवराजलीला.

दिंडी.

सुप्रबंधीं सुरभाळ राजलीला ॥
हेमकुंभीं पीयूष सज्जनांला ॥
दिव्य कांचन शिवरत्न कोंदनाला ॥
परवालय कीं रसिकमिलिंदांला १ ॥

याग्रंथांत श्रीमच्छत्रपति शिवाजीमहाराज मराठ्यांच्या गादीचे मूळ पुरुष यांचे चरित्र पद्यात्मक वर्णिलें आहे. यांत एकंदर पद्यें सुमारें ८०० आहेत. हें पुस्तक रसिक जनांच्या आश्रयास पात्रीभूत व्हावें एतदर्थ यांत शृंगार, वीर, इत्यादि रस उत्तम साधण्याविषयीं फार परिश्रम घेतले आहेत. यांतील, शिवाजी महाराजांचा शिरकाचे मुलीशीं विवाह, त्यांचें धैर्य शौर्यादि गुण, त्यांच्या स्वरूपाचें, लढाईचें, आणि गृहादिकांचें वर्णन, दिल्लीतील दरबार, ऋतूंचीं प्रसंगानुसार वर्णनें, आणि शेवटीं वर्णिलेला चौघी स्त्रियांचा रास, हे भाग रसिक वाचकांस विशेष आनंदजनक होतील यांत संशय नाहीं. हा ग्रंथ मेहेरबान रेसिडेन्ट साहेब हैदराबाद यांणीं पसंत करून त्यांणीं त्याबद्दल ग्रंथकर्त्यास इनाम दिलें आहे. हें पुस्तक मार्चअखेरीस विक्री करितां तयार होईल. याची किंमत दर प्रतीस ०१२ बारा आणे ठेविली आहे, व यास टपाल खर्चाबद्दल दोन आणे पडतील. खालीं सही करणाराकडे आगाऊ किंमत पाठविल्यास टपालखर्च पडणार नाहीं.

ता० १ फेब्रुवारी सन १८७४ इ०

केशव लक्ष्मण बोरवेकर
हेडमास्तर इं. म. स्कूल
बाळापूर पेठ
वऱ्हाड.

विक्रीचीं पुस्तकें.

खालीं लिहिलेलीं पुस्तकें आमचे छापखान्यांत विक्रीस तयार आहेत. हीं पुस्तकें रोख किंमत देणारास मात्र मिळतील बाहेर गावचे घेणारास डाक हशील शिवाय पडेल.

	रु.	आ.	पै.
पोथ्या वगैरे.			
अध्यात्म रामायण	४	०	०
प्रायश्चित्तेंदुशेखर	०	१२	०
रामनवमी व्रतोद्यापन कथा	०	२	०
मनुस्मृती	०	३	०
भीष्मस्तवराज	०	२	०
गायन प्रकाश	०	४	०
विवेक सिंधू	०	८	०
चतुश्श्लोकी भागवत	०	४	०
पंचायतन नामावली	०	३	०
शिवसहस्र नामावली	०	३	०
विष्णुसहस्र नामावली	०	३	०
चक्रव्यूह	०	१	०
भुपाळ्या	०	१	०
व्यंकटेशस्तोत्र	०	२	०
धावे	०	१	०
हरिपाठ	०	१	०
अमृतरावाचे कटाव शुकरंभा चरित्र	०	४	०
नलाख्यान	०	३	०
आर्या मोरोपंती द्रोणपर्व	२	०	०
” ”मंत्र रामायण	१	८	०
वामन पंडितकृत श्लोक संग्रह भाग पहिला	०	१२	०
सदर्हू भाग दुसरा	०	१२	०
गणपतीचे श्लोक	०	०	६
भगवद्गीता	०	६	०
रजोदर्शन शांति	०	६	०
वाचन संबंधी			
लोकहितवादीकृत निबंधसंग्रह	४	०	०
रुक्मिणी हरण नाटक	१	८	०
हरिश्चंद्र नाटक	१	८	०
वालिवध नाटक	०	६	०
इंग्रजांची बखर	०	६	०
वसंतमाला	१	४	०
ध्रुवाख्यान	०	१	०
गोपिचंद राजाचें नाटक हिंदुस्थानी	०	१२	०
बालज्ञान	०	२	०
इंग्लिश पहिले बुकाचें भाषांतर	०	२	०
सिंहासनबत्तिशी हिंदुस्थानी	०	८	०
अंकलिपी	०	०	६
तोंडचे हिशेब	०	२	०
कायद्यासंबंधी			
नादारीचे रूळ	०	६	०
मुं. इ मुलकी सर्क्युलरें	४	०	०
स्मालकाज कोर्टांचा कायदा सन १८६९ चा आक्ट ११	०	४	०
सन १८६९ चा आक्ट १ धारा बसविण्याचा	०	४	०

नोटिस.

नोटिस जानबा हतेकर वठी राहणार लाणगाव हल्लीं मुक्काम अकोला यास यमी मर्द तुकामी वठी राहणार मंडाप तालुके अकोले इजकडून नोटिस देण्यांत येते कीं, तुझी पुतणी माहेरचें नाव ठकी व सासरचें नाव लक्षुमी ही माझा मुलगा बिठू वल्लद तुकाजी याची बायको आहे. लग्न होऊन १८ । २० वर्षें झालीं. जनरीतीप्रमाणें संसार चालू होता व पुढेंही होणार आहे. सुमार ६ वर्षे झालीं माझा मुलगा बिठू हा चाकरी नोकरीच्या उद्देशानें बाहेरगावीं गेलेला आहे. व तेव्हापासून त्याची बायको तुझ्याजवळ येऊन राहिली आहे. हल्लीं माझे ऐकण्यांत असें आलें आहे कीं, तूं तिचा गंधर्व करून देण्याचे तजविजींत आहेस व तसें करण्यानें तूं सरकारचा गुन्हा व माझे मुलाचे नुकसान करणार आहेस म्हणून तुला सावध होण्याकरितां मी खबर देते कीं, तूं असें करूं नको. माझा मुलगा भुसावळेकडे आहे. त्याची खबर मला व माझी त्याला हमेशा कळत असते व तो लवकरच परत येणार आहे याजकरितां जर तूं त्याची बायको दुसऱ्यास देशील तर तुझ्यावर फौजदारी मुकद्दमा करू व सर्व नुकसान भरून घेण्याची तजवीज करू हे पक्के समजावें.

याचप्रमाणें लक्ष्मी ऊर्फ ठकी हिला मी कळविते कीं तूं दुसऱ्याचे नादीं लागून गुन्ह्याचें काम व आपली फसवणूक करू नको. अशीं खोटीं कामें केल्यानें पुष्कळ बायकांस व त्यांच्या साथीदारांस जेलच्या सजा झाल्या आहेत. म्हणून सावध रहा कळावें. तारीख १२ माहे फेब्रुवारी सन १८७४ इसवी.

(सही नेहमींची) मर्द तुकाजी वठीं इचे हातचें खालीं आहे.

नादारी.
मुकदमा नंबर १
सन १८७४.

विद्यमान मौलवी ताजुद्दीन हुसेन अ० कमिशनर साहेब बहादुर कमिशनर नादारी कोर्ट कारंजा जिल्हे उमरावती.

नोटिस

रहाणार तालुके

यांस कळावें कीं, अर्जुनसा वल्लद भिवसा जैबत जात लाड रहाणार कसबे कारंजा हा नादार आहे असा तारिख २ माहे फेब्रुवारी सन १८७४ इसवी रोजीं ठराव झाला आहे आणि तारिख २९ माहे फेब्रुवारी सन १८७४ इसवी हा दिवस नादाराच्या सावकारांनीं जमण्याकरितां आणि सावकारांनीं आपले तर्फेचा असाइनी नेमून देण्याकरितां व नादारानें आपले सुटकेविषयीं दिलेल्या अर्जाचा विचार करण्याकरितां नेमलेला आहे.

नादाराच्या सुटकेवर ज्या सावकाराची तक्रार सांगण्याची इच्छा असेल त्यां सर्वांनीं त्याबद्दल आठ आण्याचे स्टांप कागदावर अर्ज लिहून त्या अर्जानें नोटिस द्यावी त्या नोटिशींत ज्या आधारावरून तक्रार सांगणें असेल ते आधार आणि त्याजबद्दल ज्या साक्षीसमन्से करण्याची इच्छा असेल त्या साक्षीदारांचीं नावें नमूद करावीं. ही नोटिस जमण्याकरितां नेमिलेल्या तारखेपा निदान तीन दिवस तरी पूर्वी दाखल केली पाहिजे.

कोर्टांत अफिशियल असाइनीच्या कचेरींत सावकारांनीं पहाण्याकरितां नादारानें केलेल्या यादी उघड्या ठे[illegible]त.

नादारावर दावे ज्यास [illegible] ल करणें असतील त्यांणीं [illegible] स्टांपकागदावर अर्ज कर[illegible] करून द्यावे. या अर्जांत [illegible] त्यावर ते दावे खरे असल्या[illegible] डालेस लिहून त्यावर अ[illegible] केलेली असावी.

जे सावकार दूरचे रहा[illegible] त्यांणीं आठ आण्याचे स्टांप[illegible] यादी लिहून एखाद्या जुडि[illegible] रापुढें तिच्या खरेपणाविषयीं [illegible] हावी. आणि ती यादी ट[illegible] र्टास पाठवावी म्हणजे ते [illegible] दाखल होतील.

तारिख ३ माहे फेब्रुवारी सन १८७४ इसवी. मुक्काम.

मौलवी ताजुद्दीन हुसेन
कमिशनर नादारी कोर्ट
कारंजा.

पत्रव्यवहार

। एक पुत्र झाला । मजकूर पत्रकर्त्यांच्या मतास मिळूनच असतो असें [illegible] समजूं नये.

रा० रा० वऱ्हाडसमाचार कर्ते यांस —

वि० वि० पत्रकर्ते राव मी उमरावती हून कारंजे येथें कांहीं कामाकरितां आलो आहे. व येथें जें कांहीं माझे नजरेस आलें तें आपणास लिहून कळवावें या हेतूनें आपणाकडेस खालीं लिहिलेल्या चार ओळी पाठविल्या आहेत. त्या छापण्याची मेहेरबानगी व्हावी. महाराज येथील जे अधिकारी मि० ताजुद्दीन साहेब अ० क० ह्यांची काम करण्याची रीतभात वगैरे फार चांगली दिसून येत आहे. व ह्यांची प्रकृती मोठी सौम्य असून कामकाजांत मोठे हुशार आणि विचारी आहेत व ह्यांचे विद्यावृद्धी कडेस फार चांगले लक्ष आहे. पहा, ह्या गृहस्थांस येथें येऊन थोडेच दिवस जहाले नाहींत तों ह्यांनीं मराठी मुलींची शाळा स्थापन करण्याचे मनांत आणिलें असून त्या संधीस ह्या जिल्ह्याचे डेपुटी एजुकेशनल इन्स्पेक्टर हे

आले मग काय विचारता? आधींच लो त्यांचें त्यांत बडावाचें, ह्या म्हणीप्रमाणे झालें. मग ह्या उभयतां आधिकाऱ्यांनी तारिख २ माहे मजकूर रोजीं च्यार वाजतां सभा भरविली, नंतर सर्व लोक जमल्यावर सर्वांचे म्हणण्यावरून अध्यक्षस्थानीं अ० कमिशनर साहेब बसले आणि त्यांचे शेजारीं डेपुटी एज्युकेशनल इन्स्पेक्टर बसले होते. सर्व सभासद आपापल्या जागेवर बसल्यावर मि० ताजुद्दीन साहेब उभे राहून यांनीं मुलींचे शाळेपासून काय फायदे आहेत या विषयावर फार चांगलें हिंदुस्थानींत लेक्चर दिलें. नंतर मि० चिमणाजी राजाराम डे. ए. इन्स्पेक्टर यांणींही मराठींत कांहीं वेळ भाषण केलें. मग येथील नेटिव डाक्तर मि० रामजी दास यांणींही हिंदुस्थानींत चांगलें भाषण केलें. नंतर ही गोष्ट लोकांचे मनांत ठसल्यावर सर्व गावकरी लोकांनीं असें कबूल केलें कीं, हल्लीं म्युनिसिपल फंडांत जो [illegible] सर्व आमचा, गावकरी लो[illegible] त्यापैकीं ह्या शाळेस व [illegible]ही म्युनिसिपल फंडापैकीं [illegible] अशा विषयीं आम्ही सर[illegible] करितो म्हणून सर्वानुमतें ठर[illegible] गोष्ट सरकारही कबूल करी[illegible] आशा आहे.

[illegible] एक नाइटस्कूल (रात्रीची [illegible] एक असिस्टंट मास्तर [illegible] महिना झाला सुरू केलें [illegible]णे तेल वगैरेचा खर्च ते आप[illegible] करीत आहेत. तर त्यांसही [illegible] मदत देईल अशी आशा [illegible]. कळावें पत्रविस्तारांची [illegible] हे विनंती.

मुक्काम विल्ली दरवाजा.

आपला मित्र.

वऱ्हाडसमाचार

मिती माघ वद्य १४ शके १७९५.

[illegible] व प्रतिवर्षीं [illegible] दिवशीं [illegible]

सरकारच्या काळजीनें देशाचा बचाव.

घरचा वडील मनुष्य आपले लेकरावर चांगलें लक्ष ठेवित असला म्हणजे त्याजवर दुर्घट प्रसंग येण्याचा संभव कमी असतो. तसें आह्मी रयत लोक सरकारची लेकरें आहो म्हणून आह्मास प्रसंगीं जपणें सरकारास फार अवश्य आहे. घरच्या मालकाचे हयगयीनें ५।४ मनुष्यांचेच नुकसान होणार आहे परंतु राजाचें तसें नाहीं. त्याचे दुर्लक्ष्यानें साऱ्या राष्ट्राची कत्तल उडणार आहे. म्हणून राजे व त्यांचे मंत्री प्रसंगास फार सावध पाहिजेत. थोड्या वर्षांमागें ओढिसा प्रांतांत दुष्काळ पडला होता व त्या विषयीं कांहीं काळजी न बाळगतां हिंदुस्थानचे गवरनर जनरल थंड हवेस सिमल्यास जाऊन मजवान्या खात बसले होते व त्या मुळें कित्येक हजार लोक अन्नावाचून उपाशी मेले व साऱ्या राष्ट्रांत दुःख शोक पसरला. व त्याचे पवाडे अजून गाजत राहिले म्हणून साल मजकुरीं बंगाल्याकडील दुष्काळाची फार भीति होती. परंतु हल्लींच गवरनर जनरल नामदार लार्ड नार्थब्रुक यांनीं या गोष्टीकडे उत्तम लक्ष्य पोचविल्यामुळें लोकांचे दैन्य व काळजी नष्ट झाली. त्यांनीं सिमल्यास जाण्याचें नाकारलें, दरबार भरणार होते त्याचा बेत रहित केला, दिवसांतून पन्नास कोस, साठ कोस असा प्रवास करून दुष्काळानें गांठलेला सर्व मुलूख त्यांनीं पाहिला. मजूर लोकांस कामें नवीन निर्माण केलीं, निराश्रितांस धान्य देण्या करितां मोठाली कोठारें भरून ठेविलीं, वर्गणीच्या यादी करविल्या. धान्याचा साठा इतका करविला कीं २५ लक्ष मनुष्यांस सात महिने धान्य पुरून एक लक्ष टन शिल्लक राहील. विपत्तिग्रस्त प्रांतांतील मनुष्य संख्या २५ लक्षच आहे. तेव्हां आतां काळजी करण्याचें कारण मुळींच राहिलें नाहीं हे पाहून आह्मांस परम संतोष वाटतो. सरकारचे अधिकाऱ्यांनीं, व राजे लोकांनीं वगैरेही या कामास धर्मार्थ सहाय्य पुष्कळ दिलें त्यांची नावनिशी वाचकांस कळविणें संतोषाचे आहे. जाणून आह्मी ती येथें लिहितो.

नांव	रकम.
महाराणी साहेब	१००००
ड्यूक आफ आर्गाईल	५०००
गवरनर जनरल साहेब	१००००
आनरबल मिस बारिंग	१०००
आनरबल बारिंग	१०००
सर ज्यार्ज क्यांबेल	२५००
बाद्वानचे महाराज.	२००००
जैपूरचे महाराज	२००००
पतियालचे महाराज	१००००
राजा कुमल कृष्ण बहादूर	१००००
राजेंद्र मलिकराय बहादूर	५०००
हरेंद्र किसारसिंग महाराज कुमार	[illegible]
जोतींद्रमोहन [illegible] बहादूर	२५००
[illegible] बहादूर	२०००
रामपूरचे नबाब	२०००
सय्यद महमद अबू सय्यद	२०००
बबू गिरधारीसिंग	२०००
नरसिंगराव	१०००
आनरबल हावहौस	२०००
आनरबल एलिस	१०००
,, नारमन	१०००
,, बेली	१०००
कलकत्याचे लार्ड बिशप	१०००
आनरबल कोन साहब	५००
स्ट्यूअर्ट हाग साहेब	५००
मौलवी अबदुल लतिफ	१००
आनरबल फियर साहेब	५००
प्रिन्स मिरझा खुशवक्त बहादूर	१००
क्या बारिंग	१०००
आनरबल इंग्लिस साहेब	२५०
,, ड्यानियल साहेब	२५०
मनी साहेब	३००
राजा रामनाथ तागोर	५००
आटकिनसन साहेब	२००
आनरबल शाल्क साहेब	५००
मि. स्टिविनसन साहेब	२००
सय्यद इमदाद अल्ली	२००
आनरबल ड्रेपर साहेब	१०००
बबू जैकिशन मुकरजी	१०००
बाबू चंद्रकांत मुकरजी	१०००
डाक्टर माकनामारा	५००
आनरबल बार्नर्ड साहेब	१०००
आनरबल लुइस जाकस साहेब	१००
आनरबल बर्च साहेब	५००
नमरदानजी आणि कंपनी	२५०
मौलवी रहिमुद्दीन	१५०
महमद ताजुद्दीन	५०
बाबू श्रीनाथराय	५००
बुरनल रामन	५०
बाबू केशव चंद्रसेन	५०
बाबू किस्टोदास पाल	२५
नरेंद्र कृष्ण कुमार	५००
लेमा बिलमन साहेब	१००
बबू जदुलाल मल्लिक	५००
बाबू अंबिका चरणराय	२०
मौलवी अबदूल जबू	३०
	१,२३,४२५

याशिवाय बोबिलच्या राणीनें ४०००० मण तांदूळ दिले.

अडगावची सुधारणा

मनुष्यास आपली स्थिति स्वतांचे प्रयत्ना वांचून पालटतां येते, तशीं घरें, दारें, पात्रें, पाषाण, गाव इत्यादि वस्तूंस पालटतां येत नाहीं. त्यांची चांगली किंवा वाईट स्थिति मनुष्याच्या प्रयत्नाधीन असते. एकादा कुशल मनुष्य आपले घरांत उत्तम प्रकारचा बगीच्या लावून तें घर सर्वांचे दृष्टीस रमणीय व मनोहर असें करितो. व एकादा पराक्रमी कुदळ फावडें घेऊन घराचा वास्तुपुरुषही [illegible] खणून काढितो. [illegible] घरांच्या चांगल्या किंवा वाईट स्थिती बद्दल घराला कोणी दोष देत नाहीं. मालकाच्या कौशल्याचें किंवा पराक्रमाचे वर्णन करितो. तोच प्रकार गावाविषयींही समजावयाचा आहे.

जेथें म्युनिसिपल कमिट्या आहेत तेथें ही गावसुधारणे विषयीं ओरड ऐकूं येते व लोकांस कर देण्याचा संतोष नसतो असें असतां अडगावास जें नुकतेंच एक उदाहरण घडलें तें पाहून आह्मास मोठा संतोष वाटतो.

अडगावास नवीन आलेले एकस्ट्रा असिस्टंट कमिशनर रा. रा. पुरुषोत्तमराव नारायण भट यांणीं एक दिवस ग्रामस्थांची सभा केली व गावाला चांगले रस्ते असावे, नाले असावे, ते साफ होत असावे तेणेंकरून लोकांनां आरोग्य चांगलें असतें अशा विषयीं त्यांनां समजून सांगितलें त्यावरून लोकांस ती गोष्ट मान्य होऊन त्यांणीं खर्चाकरितां भराभर वर्गणीचे आकडे टाकिले त्यांचा बेरीज ५ शें रुपये झाली व आणखी पांच शें रुपये सभेस आले नव्हते अशा लोकांकडून येतील असा सुमार आहे.

या पैशानें रस्ते, झाल्यावर ते झाडण्याकरितां व कचरा बाहेर टाकण्याकरितां गाडी, बैल, शिपाया वगैरे पाहिजे म्हणून त्यासाठींही लोकांनीं दरमहाची वर्गणी एक आणा, दोन आणे, च्यार आणे देण्याचे संतोषानें कबूल केलें आहे व ती ही तजवीज चालू झाली आहे.

अडगावास बारा असामी वकील आहेत. त्यांनीं बाहेर गावाहून येणाऱ्या प्रवासी लोकांस अडगावीं उतरण्याला चांगली जागा नसल्यानें फार अडचणी सोसाव्या लागतात हें मनांत आणून एक धर्मशाळा बांधण्याचा विचार केला आहे व भर रस्त्यांत गावचे चव्हाट्यावर आठवडे बाजारा शेजारीं ६० हात लांब व ५० हात रुंद एवढ्या जागेवर धर्मशाळा बांधण्याचें काम पाया वगैरे खोदून सुरू झालें आहे. या कामाला तर पुष्कळ खर्च पाहिजे सबब इतर उदार लोकही त्यांस सहाय करतील अशी त्यांस उमेद आहे. असतु. या प्रकारचीं उपयुक्त कामें पुरुषोत्तमराव अडगावास जातांच सुरू झालीं हें पाहून आह्मी त्यांच्या प्रयत्नाची तारिफ करितो.

इंदुरचे होळकर,

पुण्या प्रमाणें होळकरांनीं मुंबईस जाऊनही आपली कीर्ति सर्वतोमुखीं अधिक केली. मुंबईच्या लोकांनीं त्यांकरितां सभा करून त्यांस मानपत्र दिलें. त्याचें उत्तरही होळकरांनीं गौरवपूर्वक चांगलें दिलें. पहाण्याजोगीं उत्तम स्थलें व कृत्यें त्यांनीं बहुतेक पाहिलीं. मुलींच्या शाळांच्या वार्षिक परिक्षा झाल्या त्या पहावयास गेले होते. त्यांत त्यांनीं मोठा उल्हास दाखविला व आपण आपल्या देशीं गेल्यावर मुलींच्या शाळा स्थापन करूं असें ते बोलले. डा. भाऊ दाजी व नाना शंकर शेट चे नातू यांच्या घरीं जाऊन त्यांच्या भेटी घेतल्या. प्रार्थनासमाजांत गेले. त्या संबंधी माहिती करून घेतली, इत्यादि बहुत कृत्यें करून व मुंबईची मोठी तारिफ करून गेल्या मंगळवारीं ते मुंबईहून परत येण्यास निघाले.

गुरांसंबंधी अडचणी

(लिहून आलेला मजकूर.)

आपले गेले आठवड्यांतील गुरां संबंधी अडचणी विषयींचा मजकूर वाचल्या नंतर या आठवड्यांत आमच्या कित्येक मित्रांशी गांठी पडल्या. त्यांत एक दोन गृहस्थांनीं मतें तुमच्या मताच्या वेगळीं पडलीं. ते म्हणाले कीं स्यानिटरि कमिशनर यांची योजना लोकांच्या आरोग्याप्रीत्यर्थ आहे. व सरकार त्या लोकांस हजारो रुपये पगार देऊन संग्रहास ठेविते यांत लोकांस पीडा व्हावी हा हेतु कसा असेल? दुसरे म्हणाले कीं गावांतील लोकांची घरें आहेत तेथें पावसाळ्यांत किंवा एरवींच्या दिवशीं सकाळीं जाऊन पहावें म्हणजे मोठी घाण दृष्टीस पडते व तिची सभोंवारचे लोकांस मोठी दुर्गंधी येते व तिजपासून त्रास होतो यासाठीं

अशीं समुदायाचीं गुरे गावाबाहेर बांधविणें अवश्य आहे. तिसरे ह्मणाले एक किंवा दोन गुराख्याचीं मुलें सगळ्या गावाचीं शें दोनशें गुरें एकत्र चारणीस नेतात व सारा दिवसभर तीं त्याच्या ताब्यांत असतात, तेथें कोणी त्यावर धाडीचा प्रसंग आणील अशी शंकाही नसते मग स्यानिटरी कमिशनर यांच्या मताप्रमाणें गावाबाहेर जनावरें बांधण्यांत वाईट तें काय? आणखी एकजण ह्मणाले शेतांतून कडब्याच्या व धान्याच्या देखील राशी पडलेल्या असतात व एक शेतकरी खुशाल झोप घेऊन त्यांची राखण करीत असतो तेथें जर चोराचिलटाची भीति नाहीं, दरोडे पडत नाहींत, पोलिसाच्या पाऱ्यां पद्धतीस जात नाहींत तर मग गावाबाहेर केलेल्या गुरांच्या आवारांतच कडब्याचा पाचोळा चोरण्यास चोर कशासाठीं विशेष धजती ल! तसेंच गुरें गावाबाहेर बांधलीं ह्मणजे दरएक घरच्या मनुष्यानें तेथें निजावयास जाऊन राखण केली पाहिजे, असे कांहीं प्रयोजन नाहीं. सगळ्या गावच्या गुराकरितां ४।५ मनुष्यें तेथें असलीं तर पुष्कळ झालीं. व त्यांची आठवड्यानें पाळी बदलली तरी चिंता नाहीं. कुणबी लोकांस शेतांत किंवा आपले बैलाजवळ निजण्यांत जें सौख्य आहे तें आपले घरांत निजण्यांत किंवा घरधनीणीजवळही नाहीं. व ब्राह्मण जातीच्या किंवा इतर पांढरपेशे लोकांच्या ऐष आरामाच्या किंवा रात्रभर उबेंत पडून राहण्याच्या ज्या खटपटी आहेत त्यांची कुणबी व शेतीलोकांस मजूर नाहीं. ते हजार कामी असे आपले घोंगडीचे पटकूर घेऊन शेतांत जातात, चावडीवर निजतात, अथवा दारीं पडून रहातात. ते इष्काचे मोठेसे अळके आहेत अशी गोष्ट नाहीं ह्मणून सर्व लोकांच्या आरोग्याकरितां गुरें गावबाहेर बांधिलीं तर फार चांगलें होईल असे ही कित्येक ह्मणाले. वणी जिल्ह्यांत कर्नेल बुशबी साहेब डिपुटी कमिशनर असतां त्यांनीं सर्व लोकांच्या संमतानें गुरे गावाबाहेर बांधण्याचे वाडे करविले व तेणेकरून त्या जिल्ह्यास चांगलें आरोग्य झालें असें धडधडीत उदाहरण जर नजरेपुढें आहे तर मग इकडेही तो नमुना घ्यावा असें आह्मांसही वाटतें. जर कोणाच्या घरांत गुरे बांधण्यास जागा ऐसपैस आहे, व गुरें एक, दोन किंवा च्यारच आहेत तर त्यांस तीं गावांत बांधू द्यावीं, त्यावर बाहेर नेण्याची सक्ती करू नये; आणि ज्याच्या घरांत जागेची अडचण त्याचे गुरू एकही असले तरी त्यास तें गावात बांधूं देऊं नये. जाग्याची अडचण ह्मणून घरांत ओटीवर किंवा माजघरांत सुद्धां कित्येक लोक गुरें बांधितात ती चाल फारच वाईट आहे व तेणेकरून खचित, आरोग्यास धक्का बसण्याचा संभव आहे ह्मणून तीं बाहेर बांधवावीं तशींच ज्यांची आठ, दहा, बारा गुरें असतील त्यांनींही तीं कायम होण्यास्तव गावाशेजारीं गुरांचा वाडा करून तेथें बांधित जावीं असा ठराव सरकारानें केला तर तो वावगा नाहीं. व लोकांच्या आरोग्यास फार उपयोगी आहे असे आह्मासही वाटतें.

वऱ्हाड

रा. गंगाधर जोरावरमल साहू यांजवरील अफूचा मुकदमा त्यांवर शाबीद होऊन क्या० बुलक साहेब असिस्टंट माजिस्ट्रेट यांनीं त्यांस दीडशे रुपये दंड केला असें समजतें.

—000—

रा. रा. आत्माराम भिकाजी एकस्ट्रा असिस्टंट कमिशनर यांची चौकशी मंगळवार पासून सुरू झाली रजिस्टर खात्याकडील दोन कारकुनांच्या साक्षी झाल्या. व त्यांची जबानी झाली. तीन दिवस काम चालले होतें. आतां त्यांचे तर्फेचे साक्षीदार येण्यावर १७वे तारखे पर्यंत चौकशी तकूब आहे व ते शुक्रवारीं उमरावतीस घरीं गेले.

—000—

रा. रा. आत्माराम भिकाजी एक्स्ट्रा असिस्टंट कमिशनर यांस रेसिडेंट साहेबानीं आजारीपणाचे सबबेनें सहा महिन्याची रजा दिली व ती गेसिडेन्सी गाझेटांत छापलीही आहे. व ते वास्तवीक आजारीही आहेत असे प्रत्यक्ष दिसत असतां त्यांस रजेचा उपभोग घेऊं दिला नाहीं व चौकशीच्या काळजीचें नवें संकट त्यांवर घातलें याजबद्दल आह्मांस फार वाईट वाटतें. चांगल्या निरोगी मनुष्यांचीही अशा प्रसंगीं कशी स्थिति होते हे सर्वांस ठाऊक असता आजारानें आपंगी पडल्याबद्दल झालेल्या मनुष्यास चौकशीसाठीं उभें केलें त्यापेक्षां त्यास आरोग्य होण्यासाठीं सहा महिने रजेवर जाऊं दिले असते व ते बरे होऊन आल्यावर त्यांवरील प्रकर्णाची चौकशी केली असती तर बरें झाले असतें. येथें तीन दिवस कमिटीपुढें त्यांची चौकशी चालत असतां त्यांस एकवेळ घुरें आलें होतें. व डाक्टरासही बोलावणे भाग झालें होतें असे आह्मांस समजलें आहे.

—000—

खामगावाहून एक मित्र लिहितात की आलीकडे कापसाचा हंगाम चांगला चालू झाला आहे. रोज सुमार हजारबाराशे बोजे येतात. गेल्या जानेवारी पासून ता. १२ फेब्रुवारी परंयत ४३००० बोजे खामगावास आले. भाव ९० पासून ९४॥ पर्यंत आहे.

—000—

कारंजे येथें रा. नारायण गंगाधर असिस्टंट मास्तर यांनीं मजूर वगैरे लोकांकरितां रात्रीची शाळा स्थापन केली आहे असें समजतें. ही गोष्ट त्यास भूषणावह आहे व हिजकरितां त्यांचे वरिष्ठ अधिकारी त्यात कांहीं सहाय करितील असें आह्मी इच्छितो.

—000—

मि० खाजे अफिजूद्दीन मेहकरचे चिफ कानस्टेबल यांस शेगावास नेमिले. व शेगावचे मेहकरास नेमिले असें कळतें.

—000—

कर्नेल बुशबी साहेब डिपुटी कमिशनर खामगावाकडे गेले.

—000—

या आठवड्यांत बहुतेक दिवस वारा अतिशय वहात होता तेणेकरून लोकांस बहुत त्रास झाला. व गावांत तापाची आणि पडसें लोकल्याचीं दुखणीं हीं शुरू झालीं. व याच वाऱ्यानें येथें, शेगावास, हिवरखेडास व आणखी एक दोन ठिकणीं आगीही लागल्या होत्या असें कळतें.

—000—

महाशिवरात्रीनिमित्त सोमवारीं येथें सरकारी कचेऱ्यांस सुटी दिली आहे.

—000—

तेल्हारेकर गुलाबचंद दीपचंद याचा गुमास्ता मनुलाल यानें आडगाव कोटांत एक मनुष्य जो वास्तवीक प्रतिवादी नव्हता त्यास प्रतिवादी ह्मणून हजर करून कबूल जबान देवविण्याचा यत्न केला ह्मणून त्यावर फौजदारींत खटला चालवून त्यास मि. डेविस साहेब सबार्डिनेट माजिस्ट्रेट याजकडून १९ रुपये दंड झाला. त्या कामीं मनुलालास साह्य करण्याकरितां गुलाबचंद यानें आपला दुसरा गुमास्ता बलदेव मारवाडी याजपाशीं साडेआठशे रुपये देऊन त्यास अकोल्यास पाठविलें होतें. पुढें मुकदम्याचा निकाल झाल्यावर बलदेव पैशाचा हिशेब नीट देईना ह्मणून त्यावर मालकानें विश्वासघाताची फिर्याद केली. ती क्या० बुलक साहेब यांजपुढें चालतां तें प्रकरण दिवाणी संबंधाचें आहे असें त्यांचे नजरेस आल्यावरून त्यांनीं मुकदमा काढून टाकिला. पुढें पोलिसास सुगावा लागला कीं बलदेव यानें खासगीकडे ते रुपये खर्चले व मि. डेविस साहेब यांस साडेसहाशे रुपये लांच दिला असे तो एक दोन गृहस्थांजवळ बोलला. त्यावरून बलदेव यास वारंटावरून पुन्हा पकडले व त्याची चौकशी क्या. बुलक साहेब यांपुढें झाली तींत मि. दस्तुर व हिमनजी साहेब अ. क. यांची साक्ष झाली कीं आरोपी मजकूर हा आमचे जवळ डेविस साहेबाला ६५० रुपये लांच दिला असें बोलला त्यावरून त्यावर फौजदारी मुकदमा शाबीद होऊन त्यास दोन वर्षें सक्त मजुरीची कैद व ५०० रुपये दंड अशी शिक्षा झाली. मारवाडी लोकांचीं खोटीं कर्मे अलीकडे वरीच उघडीस येऊं लागलीं आहेत. सबब त्यांतून ज्यांस असले चाळे असतील त्यांनीं ते आतां सोडून द्यावे व साफीचा व्यवहार करावा तरच त्यांचा बचाव आहे

—000—

बोर्डी तालुके अकोट येथील फारेस्ट खात्याकडील कारकून विश्वनाथ सखाराम यानें खोटा पास दिला अशा सबबीवरून त्यास दोन वर्षे सक्त मजूरी कैदेची शिक्षा झाली होती ती कमिशनर साहेबांपुढें अपील झाल्यांत रद्द झाली.

—000—

मुंडगावचा स्टांप वेंडर गणपत वासुदेव यानें लायसेन्साविरुद्ध अकोले मुक्कामीं स्टांप कागद विकल्यावरून तहशिलदाराकडे त्यावर गुन्हा शाबीत होऊन त्यास ७१ रुपये दंड झाला.

—000—

उमरावती—मे० डे० कमिशनर साहेब बा० यांचे बंधू ब्रिटिश बरमा कडील डायरेक्टर आ० प० इ० यांची स्वारी येथ आली आहे. हे मोठे विद्वान असून स्वभावानें शांत आहेत. गेल्या गुरुवारीं प्रातःकाळीं यांची स्वारी मेहरबान डे० क० सा० बा० आणि मे० इलिअट सा० ए० इ० यांचे बरोबर येथील मुलींची शाळा व पहिल्या नंबरची शाळा पहावयास गेली होती.

—000—

मे० स्यानिटरी कमिशनर साहेब येथे आले आहेत.

—000—

उष्णकाळांत येथें पाण्याची पुष्कळ हकाहक होईल असे वाटतें तर त्यापूर्वी म्युनिसिपाल कमेटीकडून अगाऊ कांहीं योग्य तजवीज व्हावी ह्मणजे बरें.

प्र. सि.

वर्तमानसार

ले. कर्नेल किटिंग नागपूरचे चिफ कमिशनर यांस असाम येथे चिफ कमिशनर नेमिले.

हिंदुस्थानच्या टपालखात्याचा गुदस्तसालचा रिपोर्ट प्रसिद्ध झाला आहे त्यावरून कळते कीं ८३१२७०९८ पत्रें व ७९२०९२ वर्तमान पत्रे टपालांतून रवाना झालीं.

गेल्यासालच्या एप्रिल महिन्यापासून अक्टोबर महिन्यापरयंतचा हिंदुस्थान सरकाराचा हिशेब प्रसिद्ध झाला आहे त्यावरून कळते कीं सदरहू ७ महिन्यांत जमा सुमार अठ्ठावीस कोटि रुपये व खर्च सुमार सवाएकतीस कोटि रुपये झाला.

सर रिचर्ड टॅपल साहेबानीं वायव्य प्रांतांतून पाच हजार मण सरकी, कापूस, व बैल आणि गाडीवान यांसुद्धां वीस हजार गाड्या मागविल्या आहेत.

विलायतेंत कापसाचा बाजार बसला, अमेरिकेचा माल फार आला व धोलेरा ४॥ पेनी झाला अशी तार आली आहे.

विलायतेस स्टेट सेक्रटरीकडे दरमहा एक कोट ४० लक्ष रुपये जात असतात त्यांतून चाळीस लक्ष रुपये बंगाल्यांत दुष्काळ आहे तो पर्यंत कमी करून दरमहा एक कोटि रुपये मात्र पाठवित जावे अशी विलायतेहून तार आली आहे.

रा. रा. पांडुरंगपंत करमरकर यांनीं सौ. वेणूबाईशीं पुनर्विवाह केला व त्यांस एक पुत्र झाला होता ती गोष्ट आमच्या वाचकांस ठाऊक आहे. हल्लीं आह्मांस लिहिण्यास दुःख वाटतें कीं तो पुत्र कांहीं आजारानें मरण पावला ही गोष्ट फार वाईट झाली. सौ. वेणूबाईचीही प्रकृती पुष्कळ दिवस बरी नाहीं असें ऐकतो. ईश्वर त्यांस आरोग्य करो.

गेल्या आठवड्यांत काठेवाडांत आठी आठ दिवस नित्य पाऊस पडत होता असें तिकडील पत्रांवरून समजतें.

मयत आनरेबल साहेबाच्या तसबिरेचे हात रुमाल एका कारखानें विलायतेहून मागविले आहेत.

बडोद्याचा गोड बंगाली हरजी कांहीं खेळ करित असतां मरण पावला.

होळकर सरकारांनीं बंगालचे दुष्काळाकरितां पन्नास हजार रुपये दिले.

मेलबोर्न येथें चार बायकांनीं मॅट्रिक्युलेशन परीक्षा व सिविल सर्विसची परीक्षा अशा दिल्या.

आजपर्यंत ग्यासाचे दिवे फार चकचकीत असें लोक समजत होते पण मि० लिलिबार या नावाचे साहेबानें एक नवे प्रकारचा नवा दिवा शोधून काढला आहे

त्याचा उजेड त्यासाच्या दिव्यापेक्षां फार च चकचकीत पडतो. थोडे दिवसांमागें हा दिवा टैम्स आफ इंडियाचे आफिसांत लावला होता तेव्हां त्यापुढें त्याचे दिवे अगदीं फिके दिसू लागले.

आजपर्यंत चहा हा पदार्थ चीनदेशांतून सर्व पृथ्वीवर जात असे. थोडे वर्षांपासून हिमालय पर्वताचे उतरणीवर व नीलगिरीचे उतरणीवर इंग्रज लोकांनीं चहाचीं झाडें लावण्यास आरंभ केला. त्या झाडांचे पानाचा चहा तयार करून विकण्यास आरंभ केला. हा चहा बराच चांगला होतो असें विलायतचे लोकांस वाटूं लागलें आहे. हा चहा चांगला वाटण्यास दुसरें एक कारण झालें आहे. तें असें कीं, चिनी लोक पहिल्यानें जसा चांगला चहा बाहेर देशीं पाठवीत असत तसा हल्लीं पाठवीत नाहींत तर त्यांत कांहीं दुसरे झाडांचीं पानें मिसळून पाठवितात यामुळें त्या चहाची पहिल्याप्रमाणें कीर्ति राहिली नाहीं. हल्लीं हिंदुस्थानांत सोजीर लोकांस जो चहा देतात तो चिनी असतो. एके पत्रावरून असें कळतें कीं, सरकार चिनी चहा बंद करून हिंदुस्थानांतील चहा सोजीर लोकांस देण्यास लवकरच सुरू करणार.

कलकत्त्याचे ११ वे तारेखेच तारेवरून समजतें कीं, दुष्काळानें पिडलेले देशांत धान्याचा पुरवठा करण्यासाठीं गवरनर जनरल साहेबांनीं कोण कोणत्या तजविजी योजल्या आहेत त्याबद्दल स्टेट सेक्रटरीस रिपोर्ट केला तो कलकत्ता ग्याझिटांत छापला आहे. मे महिन्यापर्यंत [illegible] चवीस लाख मनुष्यांस सात महिने पर्यंत धान्य पुरवावें लागेल व ते सुमारें २४०००० टन लागेल. तेव्हां १००००० टन धान्य सरकारापाशीं शिल्लक राहील. यापेक्षांही अधिक धान्याची गरज लागल्यास तें वाढवितां येईल. ज्ञा. प्र.

मुंबई युनिव्हार्सिटीचें कानव्होकेशन १७ वे तारखेस होणार.

पार्लमेंटचे सभासद निवडण्याचे कामांत विलायतेस गडबड चालली आहे. मि. ग्लाडस्टन यांनीं राजीनामा दिला असेंही ह्मणतात.

मुंबईच्या ज्ञानप्रसारक सभेंत ६ वे तारखेस रा. बा. भास्कर दामोदर पाळंदे यांनीं संपत्ती व सुख या विषयावर उत्तम व्याख्यान दिलें. व पुढील खेपेस रा. रा. विष्णु शास्त्री पंडित हे कलियुग लागून सुरू झालें आहे किंवा नाहीं या विषयावर व्याख्यान देणार आहेत.

आशांटी लढायी संबंधी खर्च १२ लक्ष रुपये येईल असें ह्मणतात.

लाहोराकडे गेल्या पंधरवड्यांत पुष्कळ पाऊस पडला व तेणेंकरून थंडी [illegible] हित झालें असें ह्मणतात.

आशांटी लढाई— हिची अखेर जवळ आली असें दिसतें. लंडनच्या ता. ९ च्या तारेवरून कळतें की, सर गार्नेट वूल्सी यांच्या ता. २१ जानेवारीच्या पत्रांत आशंटीचे राजे तहाचीं बोलणीं मान्य करून वीस लक्ष रु. लढाईचा खर्च देण्यास कबूल आहेत असें लिहिलें आहे.

पुण्यांत एक नवीन कापड विणण्याचें लांकडी यंत्र बाबाजी मानाजी नांवाच्या कारखानदार याणें तयार केलें आहे. या यंत्रावर एका मनुष्यास एका दिवसांत सुमारें पंधरा वार कापड विणून तयार करतां येतें. सदहू गृहस्थानें आणखीही अशीं यंत्रें विकण्यासाठीं तयार केलीं आहेत. दोन फूट रुंदीचें कापड निघणारें यंत्राला ३० रु. किंमत ठेविली आहे व अधिक मोठें कोणास पाहिजे असल्यास दर इंचास १ रु. प्रमाणें जास्त किंमत पडेल. आमचे लोकांचें अशा कामीं लक्ष पोंचून आंत ते आपल्या बुद्धीचा व्यय करूं लागले आहेत ही मोठी स्तुत्य व आनंददायक गोष्ट होय.

सदर माग करणारे गृहस्थ आमचे मित्र असून त्यांनीं आपला माग अपूर्णस्थितींत असतां दाखविला होता, व तो पूर्ण झाल्यावदलही आमच्या एका मित्रानें आह्मांस नुकतेंच कळविलें. तर आतां पन्नासपासून साठ रुपयापावेतो हा माग घेतल्यास आपासून अडीच हात रुंदीपर्यंत पाहिजे तें कापड काढण्यास उत्तम सोय होईल. इं. प्र.

कायद्यासंबंधी माहिती.

कमिशनर साहेबाचें सर्क्युलर नंबर ६१ तारिख २२ अगस्ट सन १८६६ इसवी.

४. एका डिपुटी कमिशनरांनीं विच्यारिलें कीं भाषांतर करणाराची फी काय आकारावी? त्यास कमिशनर साहेबाचें [illegible] कागाची वहिवाट दिवाणी व फौजदारी प्रमाणें ज्या कागदाचें भाषांतर कायद्या[illegible] हिजे असें आहे तें सर्व भषांतर कोर्टाकडून च व्हावें व त्याच्या नकला पक्षकारास मिळण्याचा हक्क आहे. नकल करून देण्याची मात्र फी पक्षकाराकडून घ्यावी. कायद्यानें अशा नकला देणे भाग असलेले जे थोडे कागद त्यां शिवाय इतर कागदपत्राचे तरजुमे आह्मांस करून द्या असें ह्मणण्याचा पक्षकारास हक्क नाहीं. आणि तशांच्या तरजुम्याची जेव्हां लोकांस गरज लागेल तेव्हां त्यांनीं तरजुमे करणाराशी स्वतंत्र ठराव करून तरजुमे घेत जावे.

कमिशनर साहेबांचें जुडि० सरक्युलर नंबर $\frac{१४९५}{१६}$

ता० १० आक्टोबर १८६९

मुकद्दम्यामध्यें दोन्ही पक्षकारास खर्च काय लागला त्याची यादी हुकूमनाम्याचे शेवटास जोडीत जावी.

२. कोणत्या पक्षकारानें कोणत्या प्रमाणानें खर्च द्यावा याचा ठराव हुकूमनाम्यांत लिहिला पाहिजे.

१. ज्यानें दावा जिंकला त्याचा खर्च जो हरला त्याजपासून घेण्याचा जो ठराव हुकूमनाम्यांत झाला असेल तो मात्र हुकूमनाम्याचे अमलबारीचे वेळीं वसूल केला जाईल.

तालाकलम— या सरक्युलराला रेसिडेंट साहेबांची मान्यता मिळाली.

सरक्युलर नंबर ९६ ता० १९ फे० सन १८६८.

साक्षीदारास दिवाणी कोर्टांत साक्षीकरितां येण्याविषयीं समन्स लिहावयाचें तेव्हां त्यांत पुढें लिहिलेले शब्द किंवा तशा अर्थाचे शब्द लिहित जावें.

“ आणि तुह्मांस पोटगीबद्दल व वाटखर्चाबद्दल रकम (अमुक) यासोबत पाठविली आहे. ”

मुंबई हायकोर्टाचें सरक्युलर नंबर ५९२.

ता० १९ एप्रिल १८६९.

हायकोर्टाच्या दोन शाखा आहेत. एक ओरिजिनल व दुसरी अपिलेट. ओरिजिनल शाखेकडे जे कागदपत्र पाठवावयाचे ते हायकोर्टाचे प्रोथोनोटरी यांचे नावानें पाठवित जावे व अपिल शाखेकडील कागदपत्र हायकोर्टाचे रेजिस्ट्रार यांचे नावानें पाठवित जावे.

कमि० चें सरक्युलर नंबर २०

तारिख १४ फे० सन १८६८

दिवाणी हुकूमनाम्याचे अमलबारींत जे लोक कैद केले जातात त्यांस जुडिशियल एक्स्ट्रा असिस्टंट कमिशनर यांचे कचेरीचे जागीं किंवा तालुका कचेरींत ठेवण्याची वहिवाट पहाण्यांत आली. व अशा पुष्कळ कचेऱ्यांतून अशा कैद्यांना योग्य जागा पाहिजे, तशी असत नाहीं. व कैदी लोकांकरितां स्वतंत्र जे तुरुंग आहेत त्यांत त्यांस न ठेवणें आह्मास बरोबर दिसत नाहीं.

२. यास्तव आह्मी असा [illegible] कास कर्जाचे फेडीकरितां ज्या महिन्यांत अटकाविलें तो महिना संपल्यानंतर त्यांस जिल्ह्याच्या सदर स्टेशनांतील तुरुंगांत पाठवीत जावे. व कर्जदार कैद्यास पोटगी देणाऱ्या सावकारास हुकूम देत जावा कीं, दुसरे महिन्याचा पोटभत्ता जिल्ह्याचे सदरस्टेशनांत योग्य कामदाराकडे तुह्मी अगाऊ भरावा, ह्मणजे सदरस्टेशनांत येणारे कैदींतून ज्यांचा पोटभत्ता पोंचला नसेल त्यांस ते कामदार आपले ताब्यांत घेणार नाहींत. तसेंच कोर्टांतून कैदी तुरुंगांत पाठवावयाचा त्याच्या वारंटाचा भत्ताही कर्जदारास अटकेंत ठेवणाऱ्या सावकारापासून घेत जावा.

३. आठवे अक्टाचे कलम २७९ याचे शेवटास सांगितलें आहे कीं तुरुंगांत पोटखर्चाकरितां भरलेल्या रकमांबद्दल प्रतिवादी कैदेंत ठेऊ नये. या गोष्टीकडे ताब्यांतील दिवाणी कोर्टें चांगलें लक्ष्य पुरवतील अशी तजवीज डिपुटी कमिशनर यांनीं करावी.

वऱ्हाडचें वर्णन.

मेहकर— बुलढाणें जिल्ह्यांत हा तालुक्याचा गाव आहे. या विषयीं अशी दंतकथा आहे कीं मेघाकर नावाचा दैत्य होता त्यानें देवादिकांस त्रासविलें तेव्हां विष्णूनीं शार्ङ्गधर होऊन येऊन त्याचा वध केला. ही लढायी या गावाजवळ झाली ह्मणून या दैत्याचे स्मरणार्थ या गावाला मेघाकर असें नाव पडलें व त्याचा अपभ्रंश होऊन मेहकर हें नाव झालें.

या गावाबाहेर एक मोठी पडकी इमारत आहे ती हेमाडपंताचे वेळची आहे असें दिसतें पण वरील दंतकथेच्या धोरणानें लोक ह्मणतात कीं त्याच लढायीच्या स्मरणार्थ हें विष्णुचें देवालय बांधिलेलें असावें. व हें गावाच्याही पूर्वीचें असावें असें ह्मणतात. एका मुसलमान कवीनें मेहकर गावाची वसाहत झाल्यास २०८१ वर्षें झालीं असें लिहिलें आहे पण त्यास आधार काय तो समजत नाहीं; तथापि मेहकर हा फार पुरातन गाव आहे हें खरें आहे.

मेहकर हा गाव बाळापूराहून नागपुरास जाण्याच्या सडकेवर पेणगंगा नदीच्या काठीं आहे. व हा थोडा चढावर आहे ह्मणून येथील हवाही बरी आहे. यांत लोकसंख्या ३५८३ आहे.

रघुनाथराव पेशवे यांनीं सवाईमाधवरावाविरुद्ध बंड केलें होतें व त्यांना भोसल्यांनीं मदत केली होती ह्मणून भोसल्यांना शासन करण्यासाठीं सन १७७९त सवाईमाधवराव पेशवे पुण्याहून शिवास व निजामाचे प्रधान रुकण उदवला यास बरोबर घेऊन आले होते तेव्हां त्यांचे मेहकरास मुक्काम झाले होते. व तेव्हांच भोसल्यांनीं पेशव्यास सात लक्षांचा मुलूख देऊन त्यांची समजी केली. तसेंच आपासाहेब भोसल्यांनीं इंग्रजांशीं के[illegible] तहमोडला तेव्हां सन १८१७त जनरल डोव्हेटन साहेब फौजेसुध्धा नागपुरास गेले त्यावेळीं त्यांचाही मेहकरास मुक्काम झाला होता.

मेहकर परगण्याखालीं ११९ गाव व ४ वाड्या आहेत. यांपैकी सुलतानपूर हा गाव भोसल्याला जाहागिर आहे. नागपूर गाव एका गोसाव्याला जहागिर आहे. शेवगा ह्मणून एक गाव दुसऱ्या एका गोसाव्याला जहागिर आहे आणि नायगाव हे गाव मेहकरच्या पाच पिराला जहागिर आहे. मेहकरास पूर्वीं पुष्कळ साळी, कोष्टी व मोमीण होते. व सुमार ४०० वर्षांपूर्वीं मोमीण लोकांचा काळ इतका उत्तम होता कीं त्यांनीं गावाचें पडलेले गावकुसूं बांधिलें व त्याला वेस केली. त्या वेशीला मोमीण दरवाजा असें नाव आहे. सन १७८० मध्यें पेंढाऱ्याचा दंगा सुरू झाला तोंपर्यंत मेहकरची स्थिति फार चांगली होती नंतर त्याला उतरती कळा लागली. व पुढें सन १८०३ सालीं जो दुष्काळ पडला त्यानें तर सर्व मेहकरगाव ओसाड करून टाकला. नांदतीं घरें ५० देखील राहिलीं नाहींत. पुढें मेहकरच्या महाराउ धोतरजोड्यांची चांगली आख्या झाली होती पण विलायती स्वस्त कापडानें व, कापुस माहाग झाला होता त्यानें त्याही व्यापाराची मंदी झाली.

हें पत्र अकोला येथें लंडेराव बाळाजी फडके यांचे वऱ्हाडसमाचार छा. छा.प.

REGISTERD NO, 7 1874.

वऱ्हाडसमाचार.

पुस्तक ८ अकोला, रविवार ता० २२ माहे फब्रुवारी सन १८७४ इ० अंक ८

जाहिरात.

वऱ्हाडसमाचाराची किंमत.

	रु.
वर्षाचे आगाऊ	५
सालअखेर	७
फुटकळ अंकास	०४
डाकहशील.	
वर्षाचे आगाऊ	१०८
अखेर	२

नोटिशीबद्दल.

मराठी, दर ओळीस	०१०६
तीच नोटिस दुसरे खेपेस	०१
इंग्लिश लिपींत दर ओळीस	०४
,, दुसरे खेपेस	०२

गजकरणाचें औषध.

हें औषध गजकरणावर चालून खरूज, नायटे यांवरही चालतें किं० .... ०६

वऱ्हाडचें वर्णन.

मलकापुर – हा बुलढाणे जिल्ह्यांतील तालुक्याचा गांव वऱ्हाडचे पश्चिम दिशेचे हद्दीवर आहे. हा वऱ्हाडचे तळभागांत असल्यामुळें त्याची उंची समुद्राचे पृष्ठ भागापासून ९००फुटांवर आहे. नळगंगा नावाची नदी बुलढाण्याजवळच्या डोंगरांतून निघालेली यागावाच्या नैर्ऋत्य कोपऱ्यानें येऊन पश्चिम व उत्तर भागाची हद्द झाली आहे. गावाच्या उत्तरेस नदीपलीकडे पेठ ह्मणून एक लहानशी वस्ती आहे. मलकापुराला गावकुसूं आहे त्याचा परिघ५३५० यार्ड आहे. त्याला २ दरवाजे व२८ बुरुज होते व तें चांगल्या तयार केलेल्या दगडांनीं बांधिलें होतें पण आतां जागोजाग पडलेले आहे. गावचे पश्चिम भागास स्याने बांधलेली एक गढी आहे. गावाच्या उत्तर भागाला ३०० यार्डावर रेल्वे आहे. आणि ईशान्येस व पूर्वेस इतक्याच सुमारानें रेल्वे स्टेशन व सरकारी कचेऱ्या आहेत.

या गावाचे ५ भाग आहेत. उत्तरेकडे आहे तो मोहनपुरा, पूर्वेकडचा सिकलीपुरा, दक्षिणेकडचा माळीपुरा, पश्चिम भागास आहे त्याचे नांव बारदारी, आणि गावाच्या मध्य भागास नवाबहल्ला असे ह्मणतात. मोहनदास नावाचा सावकार होऊनगेला. त्यानें पुरा वसविला त्यास आपलें नाव दिलें सिकलीपुरा हें नांव तेथें बहुतेक सिकलगार लोक रहातात त्यामुळें पडलें. तसेच माळव्यांतून आलेल्या मुसलमान लोकांनीं. वस्ती केली त्यामुळें त्याचें नाव माळवापुरा पडून त्याचा अपभ्रंश होऊन माळीपुरा असें नाव हल्लीं झालें आहे. याचप्रमाणे एका मुसलमान सरदारानें गावाच्या पश्चिमेस बारा दरवाज्याचा एक मोठा वाडा बांधिला होता व पुढें याच्या समोवार वस्ती झाली व त्यामुळें त्या भागाला बारादारी असें नाव पडलें.

मलकापुरांत घरें २०१८ व लोक संख्या ७९८८ आहे. त्यांत ५६७५ हिंदू व बाकी मुसलमान आणि इतर जात आहे. गावची जमाबंदी बेरीज ८३३८ रुपये १३ आणे १ पै आहे.

मुळचें गाव नदी पलिकडे वायव्य दिशेस होतें. व तेथे जुन्या घराचे पाये वगैरे अजून सापडतात. त्या वेळीं त्या गावाला पातुर असें ह्मणत होते. सुमारें ४०० वर्षां मागें फरोकी घराण्यांतला एक मुसलमान राजा आला तो तळ देऊन कांहीं दिवस येथें राहिला होता व त्याला हल्लींच्या ठिकाणीं वस्ती करण्या विषयीं कांहा साक्षात्कार झाला त्या मुळें त्यानें पातूरचे सर्व लोकांस या ठिकाणीं बोलाऊन वसाहत केली. व त्याच्या मुलीचें नाव मलिका असें होते तें त्यानें तिच्या स्मरणार्थ त्या गावाला नाव दिलें.

शहराच्या उत्तरेची मोठी अमराई जिला लाल अमराई ह्मणतात ती केशवराव देशमुखाचे पूर्वजांनीं लाविलेली आहे. पेंढारी लोकांच्या दंग्यापूर्वीं येथें पुष्कळ बागाईत होते पण त्यांनीं तें सर्व नासून टाकिलें. कित्येक ठिकाणीं जुनीं झाडें, व पडक्या विहिरी अजून आढळतात. काजीच्या घराजवळ जी मशीद आहे ती गावाच्या वसाहती पूर्वींची आहे असें ह्मणतात.

ऐन अकबरी ग्रंथांत मलकापुराचें महत्व चांगलें वर्णन केलें आहे. पुष्कळ वर्षें मलकापुरास तालुकदाराचें ठाणें होतें. सन १७६१ सालीं रघुनाथराव पेशवे फौजेनिशी हा गाव लुटावयास आले होते तेव्हां लोकांनीं ६०००० रुपये खंडणी देऊन गावाचा बचाव केला. मलकापूर तालुका निजाम सरकारच्या राज्याच्या हद्दीचा शेवट व सातपुड्याच्या नजीकचा टापू ह्मणून मागें येथें १०००० सैन्य हमेशा रहात असे.

गेल्या ६० वर्षांत एकमेक जमीदार लोकाच्या, तालुकदार तालुकदाराच्या, व रजपुत आणि मुसलमान लोकांच्या लहान लहान कित्येक लढाया मलकापुरास झाल्या आहेत. नव्या तेथील रहाणारा पैकीं कित्येकांस अजून आठवतात.

सन १८०३ सालीं आगस्ट महिन्यात जनरल वेलस्ली साहेबानीं लढाईचा निश्चय केला व आपला वकील दौलतराव शिंदे व भोसले यांकडे पाठविला तेव्हां त्यांचा तळ मलकापुरा जवळच होता व तेथूनच त्यानीं त्या वकिलास परत पाठविलें.

येथे जी.आय.पी. रेलवेचें स्टेशन, तहशिलदार कचेरी, एकस्ट्रा असिस्टंट कचेरी, पोलिस स्टेशन, व शाळा आहे. मिठाराील जकातीच्या नाक्याची येथून सुरवात आहे.

या गावीं नदीवर दोन बांध आहेत त्यांतील धाकट्या; बांधाविषयीं असें सांगतात कीं दोनशे वर्षांमागे नदीपलीकडले धाकट्या गावांत रहाणाऱ्या एका श्रीमान सोनारानें आपली मुलगी या गावांत दिली होती व तिला वारंवार माहेरी व माहेरी जावें लागे याकरितां नदीवर त्यानें तो बांध घातला. व दुसरा थोरला बांध सुमारें ५० वर्षांमागे देशमुखाचे गुमास्ते दामोदर पंत ह्मणून होते त्यांनीं बांधिला मलकापूर गावाला तीन बाजूनीं नदीचा घेरा आहे. फक्त पूर्वेस मात्र नदी नाहीं. ह्मणून पावसाळ्यांत मोठाले पूर येतात तेव्हां फक्त पूर्वेकडून काय ती एकच वाट असते. हा नवा बांध घालतेवेळीं असा हेतू होता कीं पूर्वेच्या बाजलाही मोठा खंदक खणून नदीचें पाणी त्यात सोडावें व मलकापूर हें बेट करून पावसाळे दिवसांत पेंढाऱ्यापासून गावाचा बचाव| करावा. पण तो बेत पुढें शेवटास गेला नाहीं.

चांदी वेस ह्मणून एक दरवाजा आहे त्यावंवर जो लेख आहे त्यावरून समजतें कीं इसवी सन १७२९ त तें काम झालें आहे.

मलकापुरांत नेमिवंताचे दोन वाडे मोठे टोलेजंग आहेत व त्यांचें काम मोठे मजबूत व फारच उत्तम आहे. नेमिवंताचे घराण्याची माहिती स्वतंत्र एकादे वेळीं आह्मी आपले वाचकांस कळवूं.

कायद्या संबंधी माहिती.

सरक्युलर नंबर ७९४–७९८.

दुसरे कोर्टाकडे अपलणारी करितां हुकूमनाम्याची नक्कल व वसूल न पोचल्याचें सरटीफिकीट पाठवावयाचें असेल तेव्हां एक छापील तक्ता यासोबत नमुना पाठविला आहे त्याप्रमाणें करून व त्याचीं पहिलीं तीन कोष्ठकें भरून बाकीचा कोरा ठेऊन पाठवीत जावा. पुढें ज्या कोर्टाकडून अमलबजावणी होईल त्यानें बाकीचीं घरें भरून तक्ता पहिले कोर्टाकडे परत पाठवित जावा. व तो मुकदम्याचे कागदांत त्या कोर्टानें सामिल करून ठेवित जावा.

—

कमिशनर साहेबाचे जुडीशियल सरक्युलर नंबर ६६

तारीख ९ डिसेंबर सन १८६७

आलिकडे कित्येक मुकदमे आह्मापुढें आल्यांत असें आढळून आलें कीं, सदर स्टेशनांत चालू असलेले मुकदमे न्यायाधीश बाहेर गावीं फिरू लागले असतां तिकडे चौकशीस नेयतात. बाहेर फिरण्याचे हंगामाचे दिवसांत न्यायाधीश दररोज आपल[illegible]न या गावचे त्या गावीं [illegible] व त्याच्या त्या कामाच्य[illegible]रणें टाळता येणार नाहीं [illegible]याचीं कांहीही त्यांस न[illegible]तील; परंतु जेव्हां न्याय[illegible]नांत कायमचे असतात [illegible]कामासाठीं थोडे दिवस बाहेर जातात तेव्हां त्यांणीं गावोंगाव मुकदम्याच्या तारखा नेमित जाऊं नयेत. कदाचित त्या गावचेच पक्षकार असतील किंवा नजीकचे ज्यांस त्या गावीं चौकशी होणें सोयवार असेल तर मात्र बाहेर गावीं त्यांचे मुकदमे चौकशीस नेत जावे त्याशिवाय नेत जाऊं नये. पक्षकार व साक्षीदार लोकांस न्यायाधिशाचे मागें गावोगाव हिंडण्यापेक्षां सदर स्टेशनांत एक दोन मुक्काम अधिक केले तर तितकी अडचण पडत नाहीं. न्यायाधिशाकडून एकादे प्रसंगीं असेंही घडतें कीं, बाहेर गावीं मुकदमे नेमले असतां ते चालविण्यास वेळ न मिळून तकूब रहातात आणि लोकांना गाव निष्कारण जाण्या येण्याची दगदग होते.

न्यायाधिशानीं माजिस्ट्रेटी कामांतही या हुकूमावर लक्ष पोचवावें. व साधारण नियम असा ठेवावा कीं दिवाणी व फौजदारी कामें सदर स्टेशनांत किंवा जेथें आपला कित्येक दिवसांचा कायमचा मुक्काम असेल तेथें पहात जावीं.

—

रेसिडेन्ट साहेबाकडील स्पेशियल अपिल नंबर २८ सन १८६४ पैकीं.

सूर्यभान स्पे० अपिलेंट. वादी.
रामजी स्प. रिस्पेंडेंट प्रतिवादी.
मौजे एकलारे येथील पाटिलकीचे नेमणुकीबद्दल.
दावा रुपये ३१०.

गावचा वसूल करण्या करितां सरकारानें पाटलाला दिलेली ही मिळकत किंवा त्या प्रकारानें पाहिलें तर हें वेतन आहे. ह्मणून इतक्याच संबंधा पुरता आह्मी कमिशनर साहेबाचे या ठरावांत हात घालितो. अशा वेतना बद्दल दिवाणी दावा होऊ नये. पाटलांनीं केलेल्या चाकरी बद्दल तो त्यांना पगार आहे. आणि अलिकडे नुकतीच रूढ ठरली आहे तीतील कारणाशिवाय त्याना विभाग होऊं शकणार नाहीं. ह्मणून आह्मी कमिशनरचा ठराव रद्द करितो. आणि असा हुकूम करितो कीं डिपुटी कमिशनरांनीं आपले मुलकी कामाचे अधिकारांत अशा तंट्याचे वेळीं कोण पाटील आहे व कोणास वेतन मिळणें योग्य आहे तें ठरवावे. डिपुटी कमिशनरांच्या हुकूमावर दिवाणींत दावा कोणाचा चालू नये व कमिशनरानीं तो हुकूम रद्द करणे तर जुडिशियल अधिकार नाथानें त्यांस तसे करण्यास अधिकार नाहीं फक्त आपल्या मुलकी अधिकारानें ते तो हुकूम फिरऊ शकतील. या ठरावाच्या प्रती छापवून वऱ्हाडांतील तहशिलदारा सुद्धा सर्व अधिकाऱ्यांस माहिती करितां द्याव्या. तारिख २८ जानेवारी सन १८६९

—

तर्क्युलर नंबर ३३२५ सन १८७४.

मेहरबान रेसिडेंट साहेब बहादूर याचे हुकमावरून तारिख १ माहे एप्रिल सन १८७४ पासून खालीं लिहिल्या प्रमाणें

नकला बद्दल फी मिळत जाईल-

इंग्रजी नकला.

	आणे.
२०० शद्वा पर्यंत	६
पुढे प्रत्येक १०० शद्वास	३
मराठी वगैरे	
२०० शब्दापर्यंत	४
पुढे प्रत्येक १०० शब्दास	२
इंग्रजींत	
डिक्री	८
मराठी वगैरे.	
डिक्री.	४

जाहिरात.

पुण्यांतील वक्तृत्वोत्तेजक मंडळीचा भाषण समारंभ.

पुण्यांतील वक्तृत्वोत्तेजक मंडळीकडून प्रसिद्ध करण्यांत येते कीं, सदरहू मंडळीचा चालू सालचा वक्तृत्व समारंभ, सोमवार ता० ४ माहे मे सन १८७४ पासून सुरू होईल. त्या प्रसंगीं भाषणाकरितां विषय नेमण्यांत आले आहेत ते:—

१. राजकीय अथवा सार्वजनिक कामें स्वतंत्रपणें करण्याची आपल्या लोकांची योग्यता—यांत, हल्लीं ठिक ठिकाणीं म्युनिसिपालिटी, लोकलफंड, देवस्थानें, ज्युरी वगैरे जीं सार्वजनिक कामें चालविण्याचा आमचे लोकांचे हातीं अधिकार आहे त्यावरून ही योग्यता कितपत दिसून येते, ती वाढविण्यास कोणतेगुण आपणांत अवश्य असले पाहिजेत आणि आपल्या अंगीं तीं योग्य रीतीनें चालविण्यास हरकत आणणारे जे दोष असतील ते घालवून ते गुण आपल्या ठिकाणीं आणण्यास योग्य उपाय कोणते?ह्या सर्व गोष्टींचा विचार असावा.

९. बंगाल्यातील दुष्काळ—प्रस्तुत बंगाल इलाख्यांतील कांहीं प्रांतांत गेल्या पर्जन्यकाळीं पर्जन्यवृष्टी फार कमि झाल्यामुळें धान्यादिकांचा दुष्काळ पडून लक्षावधी मनुष्यांवर अन्नावाचून उपाशी मरण्याचा प्रसंग गुदरला आहे. ही दुःखकारक स्थिति लोकांपुढें ठेवून संकटांत पडलेल्या स्वदेश बांधवाविषयीं त्यांच्या अंतःकरणांत कळवळा उत्पन्न होऊन त्या दुःख पीडित लोकांस हरएक तऱ्हेची [त्यांत मुख्यत्वें द्रव्याची]मदत करण्यास त्यांचीं मनें वळतील अशा प्रकारचें भाषण असावें.

३. (अ)कालवे व लोखंडी रस्ते यामध्यें तुलना—ही तुलना करतांना हे दोन्ही प्रकारचे मार्ग करण्यांत येणाऱ्या अडचणी याबद्दल लागणारा खर्च आणि त्यापासून होणारे नफे तोटे या सर्व मुद्यांचा (दोहों संबंधीं)विचार करून कालवे [कनाल्स] आणि लोखंडी रस्ते (रेलवे]यांमध्यें विशेष फायद्याचा मार्ग कोणता हें स्पष्ट रीतीनें प्रमाणसहित दाखवावें.

(ब)"जेणें घडे नारायणीं अंतराय, होत मायबाप वर्जावी ती ॥१॥,,हा साधु तुकाराम बुवाचा अभंग आधार घेऊन त्यावर उपदेशपर व्याख्यान द्यावें.

२. येणे प्रमाणें ४ विषय भाषणांकरितां नेमले आहेत. त्यांत नंबर एक व दोनच्या विषयां पैकीं पाहिजे तो एक विषय घ्यावा, परंतु नंबर तीनच्या सदरा खालीं जे दोन विषय दिले आहेत ते दोन्ही विषय घेऊन समारंभाच्या वेळीं परीक्षक सांगतील त्या प्रमाणें त्या पैकीं एका अगर दोन्ही विषयांवर बोलण्याची तयारी असली पाहिजे नंबर एकच्या अगर दोनच्या अगर तीनच्या विषयांवर ज्यांची बोलण्याची इच्छा असेल त्यांनीं आपलीं नांवें, हुद्दा व रहाण्याचीं ठिकाणें आणि घेतलेल्या विषयांचीं नावें असीं खालीं सह्या करणारांकडे पूना मिशन इन्स्टिटयूशन मशापत्यावर ता० १० एप्रिल १८७४ च्या आंत लेखी कळवावीं. नादपेड पत्र घेतले जाणार नाहीं.

३. या वर्षी नंबर १ च्या विषयां बद्दल रु० ४९ व ३९ चीं दोन, नंबर २ च्या विषयाबद्दल रु० ३९ व २९ चें दोन, आणि नंबर तीनच्या दोन विषयांबद्दल रु० ६० चे एक असीं एकंदर पांच बक्षिसे दिलीं जातील. या पैकीं २९ रुपयाचें बक्षीस कैलासवासी रा० ब० विष्णु परशुराम रानडे यांची स्मृति रहाण्या करितां जमलेल्या फंडा पैकीं आहे. या विषयापैकीं कोणत्याही विषयांत पहिल्या प्रतींचे बक्षीस मिळण्यास शंभर गुणा पैकीं निदान ६० व दुसऱ्या प्रतीचे बक्षीस मिळण्यास निदान ४० गुण आले पाहिजेत.

४. प्रत्येक भाषणास अर्धा तास किंवा योग्य दिसल्यास त्या पेक्षा अधिक वेळ दिला जाईल. भाषणांत विषयाची जुळणी, त्याचें प्रतिपादन, व तो श्रोत्यांच्या मनांत उतरून देण्याची शैली या गुणांकडे विशेष लक्ष दिले जाईल. उमेदवाराचे वय १८ वर्षां पेक्षां कमी नसावे. कोणाही उमेदवारास दोन बक्षिसाकरितां भाषणें करण्याची परवानगी नाहीं. उमेदवारांनीं भाषण समारंभाचे अगोदर एक दिवस चिटणिसांस येऊन भेटावें. न भेटल्यास ते भाषण करण्यास येत नाहींत असें समजून व्यवस्था करण्यांत येईल.

पुणें, ता० १३ फेब्रुवारि सन १८७४.

मंडळीच्या आज्ञेवरून.

केशव पांडुरंग गोडबोले,

शिवराम हरी साठे

पु० व० मंडळीचे चिटणीस.

नोटिस.

नोटिस—ठकी वर्ठीण मंडाळेकर तालुके व मुक्काम अकोले इजला ठगी धोबिण तालुके खामगांव इजकडून देण्यांत येते कीं तूं माझे बापाचे नावानें खोटी नोटिस दिली कीं माझा नवरा झणजे तुझा मुलगा तालुके मुर्ताजापूर आहे व त्याची मला व माझी त्याला खबर आहे. तर मी पंचाकडे अर्ज केला तेव्हा पंचानीं तुजला व तुझे आप्त सोयरे याजला माझे नवऱ्याचा शोध कोठे आहे झणून विचारले असतां तूं पंचाकडेस कबूल केले कीं त्याला सात वर्षे जाऊन झाली कोठें पत्ता नाहीं त्याजवरून पंचानींही तपास करून त्याचा पत्ता न लागल्या वरून मजला पंचानीं पुनर्विवाह करण्याची परवानगी दिली असतां हल्लीं अशी खोटया मजकुराची नोटिस देतेस. जर हें खरें असेल तर ता कोठें आहे? त्याची माझी भेट आठ दिवसांत आणून करून द्यावी. अगर मूर्तिजापुरचे देशमुख पाटिल जहागीरदार यांचे सहीचें पत्र तो तेथें असल्याबद्दल आणून दाखवावें. असें न केल्यास मी त्याची वाट न पहातां पंचाचे हुकुमाप्रमाणें पुनर्विवाह करीन व माझा जो खर्च झाला आहे तो सर्व तुजपासून योग्य कोर्टांत दावा करून घेण्यांत येईल. तारीख १४ माहे फेब्रुवारी सन १८७४ इसवी.

[सही] ठकी वल्लद जानजी वठी

निशाणी मशारनिल्हेचे हातची

बांगडी.

वऱ्हाडसमाचार

मिती फाल्गुन शुद्ध ६ शके १७९६.

मुंबईतलि मुसलमान लोकांचा दंगा.

गेल्या शुक्रवारच्या मागील शुक्रवारीं मुंबईस कित्येक मुसलमान लोकांनीं फार अघोर कर्म केलें, तें ऐकून अंगवार शाहारे उभे राहतात. सात लक्ष मनुष्यांच्या वस्तींत, इलाख्याच्या राजधानी शहरांत, जेथे बंदोबस्त कडीकोट तेथें, भररस्त्यावर, दिवसां बाराबाजतां, पाच च्यारशे मुसलमान लोक पारशी लोकांच्या घरांतून बेधडक शिरले, जो जो पारशी भेटला त्याला त्यांनीं सोटे वगैरेनीं बेजरब मारिलें, घायाळ केले, त्यांच्या घराच्या काचा फोडिल्या, भांडीं चेचुन टाकिलीं, कपडे नाशिले दागिने चोरिले, दारूचीं वगैरे पिंपें उघडी करून रस्त्यांत प्रवाह सोडिले, सर्व सामान सुमानाचा विध्वंस केला, अग्यारींतील पवित्र अग्निस्थान भ्रष्ट केलें, व बहुत प्रकारचीं इतर दुष्टकर्में केलीं. हें वर्तमान ऐकिलें असतां कोणा मनुष्याचे हृदयास द्रव येणार नाहीं असें आह्मास वाटत नाहीं. व येणेंकरून मुंबईचे लोकांचे मनाची स्थिति कशी झाली असेल याची कल्पना आमचे वाचकच करूं शकतील.

असा दंगा दोन तास यथेच्छ झाल्या नंतर पोलीस कमिशनर मि० सूटर साहेब त्या स्थलीं गेले व त्यांनीं त्या पैकीं शेदीडशे मुसलमान लोक धरून कैद केले व पलटणीचे लोक मदतीस घेऊन जागोजाग नाकेबंदी केली.

दुसरे दिवशीं पाचच्यारशे पारशी एकत्र जमून एके रस्त्यावर उभे राहिले होते व तिकडून मुसलमान लोक प्रेतसमारंभाहून परत येत होते त्यांची त्यांची चकमक झडली. व तींतही बरेच लोक घायाळ झाले. त्यावेळींही पोलिसानें पलटण बोलाविली होती पण ती त्या जागीं येण्यापूर्वीच लोकांची दाणादाण झाली होती.

सदरील गोष्टीवरून आमचे वाचकांचे लक्षांत आलें असेल कीं मुंबईच्या पारशी लोकांवरच मुसलमान लोकांची एवढी गैरमर्जी झाली त्याअर्थी पारशी लोकांनीं तसेंच कांहीं यांचें नुकसान केलें असेल. पण तसें नाहीं. कारण पाहिलें तर सामान्य आहे व त्याचा बंदोबस्तही झाला होता पण अडाणी, दांडगे, व क्रूर मुसलमान लोक तेणें करून समाधान न पावतां पिशाच्चा सारखे चवताळून शेकडो पारशी लोकांच्या घराला त्यांनीं सदरी लिहिल्याप्रमाणें कोलित लाविलें ही मोठी दुःखाची गोष्ट आहे.

मि० रुस्तमजी होर्मसजी पारशी यांनीं हिंदुस्थानांतील वेगवेगळे धर्म या विषयावर गुजराथी भाषेंत एक ग्रंथ लिहिला त्यांत त्यांनीं एका युरोपियनाच्या पुस्तकाचे आधारें असें लिहिलें कीं मुसलमानांचा धर्मप्रवर्तक महंमद यानें येक रांड ठेविली होती व तिचे पोटीं त्याला मुलगा झाला होता. ही गुजराथी पुस्तकांतील गोष्ट येका मुसलमान पत्रकर्त्यानें आपले वर्तमानपत्रांत छापिली व तिजवर कांहीं टीका केली त्यावरून मुसलमान लोकांत कांहीं चुळबुळ सुरू झाली असें पाहून त्या जातींतील ५।७ सदगृहस्थ मि० सूटर साहेब पोलिस कमिशनर याकडे गेले व लोकांच्या मनाची चलबिचल झालेली त्यांनी त्यांस सांगितली. त्याबरोबर सूटर साहेबांनीं ग्रंथकर्त्यास बोलाऊन आणिलें व त्याचा जबाब घेतला. त्यानें सांगितलें कीं मी ही गोष्ट कांहीं वाईट बुध्धीनें लिहिली नाहीं, त्यांतून हे लोक कांहीं वाईट समजत असतील तर मला त्याची तडजोड सांगावी झणजे मी त्याप्रमाणें करीन. त्यावरून दोन्ही पक्षांचे सल्यानें सूटर साहेबानीं असें ठरविलें कीं सदरहू पुस्तकाचा बाहेर फैलाव होणें मना करावें. झणजे शिलक असतील तीं पुस्तकें दस्तुरखुद्द यानें पोलीस कमिशनर यांचे स्वाधीन करावी व जीं विकलीं गेलीं आहेत त्यांचे पैसे परत देउन माघारीं आणावीं व तींही त्यांचे स्वाधीन करावीं. याप्रमाणें ठरल्यावर मुसलमान लोकाची दंग्याच्या पूर्व दिवशीं मोठी सभा भरली होती तींत पोलीसकमिशनराकडे गेलेले लोकांनीं झालेले वर्तमान सांगितले व आतां सर्वांनीं स्वस्थ राहावें, कांहीं दंगा करून लोकांचा व आपला नाश आणि जातीची अपकीर्ती करून घेऊं नेय असें सांगितलें पण त्यापासून कांहीं फल झालें नाहीं असें दिसतें. दुसरे दिवशी ते सर्व बोध बाजूस राहून मुसलमान लोकानीं वर लिहिल्याप्रमाणें गर्दी केली.

मुसलमान लोकांत विद्या कमी आणि स्वतः ते अविच्यारी आणि क्रूर झणून त्यांपासून अशा गोष्टी घडत असतात. एका पारशानें एक पुस्तक लिहिलें व त्यांतले विच्यारही त्याचे स्वतःचे नव्हते असें असतां त्याच्या घरादाराचाच नव्हे, सर्व ज्ञातीबांधवांचा एकदम निःपात करावयास उठावें ही केवढी राक्षसवृत्ति आहे! व ही मुसलमानलोकांसच शोभो बापडे! असें विचार करून पाहिलें असतां कोणासही वाटल्यावाचून रहाणार नाहीं. त्यांतून त्या सांसर्गिक दोषाबद्दल तो ग्रंथकार आपल्या ग्रंथाचें व द्रव्याचें नुकसान करून घेण्यास कबूल झालेला असतांही मुसलमानांनीं अशा प्रकारचा सर्व पारशावर हल्ला केला यांत त्यांची समजूत, शहाणपणा, व न्याय

हारज्ञान हेंही त्यांणी जगापुढें ठेविले असें झटलें पाहिजे. पण याजबद्दल आतां बालून उपयोग काय? आमच्या इंग्लिश सरकारानें अलिकडे मुसलमान लोकांस नेच डोक्यावर घेतलें आहे तेव्हां त्याचीं फळें आणखी पुढें कशकशीं निपजतील तें पहावें. एक दोन मुसलमानानीं युरोपियन प्रधान पुरुषास निर्दयपणानें ठार मारिलें तेव्हांपासून सरकारानें आंचयावर इतर सर्वांपेक्षा दयेची नजर अधिक फेंकिली, त्यांस विशेष विद्यादान देण्यास एकदम हस्त सज्ज केला, मोठमोठाल्या नोकऱ्या सांदीकोंदीतलेही मुसलमान आणून त्यांस दिल्या, व त्यांस दुसऱ्या कित्येक प्रकारें गोंजारलें त्यामुळें ते जरा अधिक शेर होत चालले असावे असा सुज्ञांचा तर्क आहे. अस्तु. सरकार सर्वांचे मायबाप आहे. तथापि त्यानें सर्व लेकरांस समदृष्टीनें पाळिलें पाहिजे व वेळप्रसंग जाणिला पाहिजे.

मुसलमान लोकांनीं हा असा दंगा केला ह्मणून मुंबईचे गवरनर साहेब कांहीं नाबाक झाले नाहींत व त्यांस यत्नांत गेले नाहींत हें पाहून आह्मास संतोष वाटतो. त्यांणीं लागलीच तारायंत्रानें खबरा देऊन पायदळ पलटणी, घोडेस्वार पलटणी, व तोफखाने बाहेरप्रांतांतून मुंबईस आणून तयार ठेविले. व मोहरमच्या सणांत मुसलमानलोक गडबड करितील ह्मणून जाहिरनामा प्रसिद्ध केला कीं, सालमजकुरीं मुसलमान लोकांनीं मुंबईस मिरवणूक करूं नये व रस्त्यात जमू नये. पोलिस कमिशनरानीं रस्त्यांत ताबुताकरितां, पंजा करितां, वगैरे जे लायसेन्स दिले असतील ते रद्द करावे व नवे देऊ नयेत.

दोन च्यार दिवस मुंबईत धाक होता कीं आणखी कांहीं गडबड होईल. एक दोन दिवस तर पार्शी लोक मुंबईचे रस्त्यांतून मुळींच दृष्टीस पडले नाहींत. व हिंदु लोकांचे वगैरे घरांतून कोणी कोणी लपून राहिले. कोणी आपले घरीं पुरभय्ये लोक नोकरीस ठेविले. कोणी गुप्त रीतीनें पिस्तुल, कटयार वगैरे खिशांत बाळगून बाहेर पडले होते. त्याचे दोन हेतु असत एक आपला बच्याव करावा, व दुसरा, मुसलमान एकटा दुकटा आढळल्यास ठार करावा. अशा प्रकारानेंही कांहीं लोक मेले व घायाळ झाले असें वर्तमान आहे.

या प्रमाणें दोन दिवस गडबड झाल्यावर मि. पेडर साहेब मुनसिपल कमिशनर मुसलमानांचे महल्यांतून फिरले व त्यांनीं बहुत लोकांस बोध करून ताळ्यावर आणिलें. आनरबल नारायण वासुदेव डाभोळकर यांनीं आपले येथें सभा करून मुसलमान लोकांचे प्रमुखास बोलाविलें व त्यास ४ गोष्टी सांगितल्या. महमद अली रोगे यांनीं ही आपले येथें मुसलमान लोकांची सभा भरवून झाल्या कृत्या विषयीं लोकांचा निषेध केला व त्यांचीं चांगली समजूत घातली व सभेंत ठराव केला कीं जमशेटजी जीजी भाई बाटली वाले यांची भेट घ्यावी व त्यांनकडे पार्शी लोकांची ही अशीच एक सभा भरवावी. व त्यांचीं मनें ताळ्यावर आलीं ह्मणजे मुसलमान व पार्शी दोन्ही जातीच्या लोकांची एक मोठी सभा भरवावी आणि द्वैत मोडून टाकावें. हा विचार फार चांगला आहे व हा असा शकल काढल्या बद्दल आह्मी मुंबईच्या मुसलमान लोकांतील प्रमुख मि. महमद अली रोगे, मुनशी अली अकबर, अहमद भाई हबीभाई, लदा इब्राहीम, अली महमद भिमजी, व रहिमतुल्ला सुलेमान इत्यादि थोर मनाच्या मुसलमान गृहस्थांची तारिफ करितो व या त्यांच्या प्रयत्नांत त्यांस यश येवो असें इच्छितो.

मुंबईच्या मुसलमान लोकांनीं उतावीळपणानें गडबड करून आपले मोठे सणाचे दिवसांत आपणास दुःख करून घेतलें व सरकारची इतराजी करून घेतली यांचे आठवणीनें पुन्हाही आह्मांस वाईट वाटतें.

होळकराच्या देणग्या.

मुंबईत श्रीमंत रा. तुकोजीराव होळकर यांनीं लोकोपयोगी कामा कडे ज्या देणग्या दिल्या त्यांची याद याप्रमाणे आहे.

	रुपये.
स्टुडंट लिटररीची मुलींची शाळा	२०००
जमशेटजी इस्पितळ	१०००
अलेक्झांड्रा मुलींचें इंग्लिश स्कूल	१०००
प्रार्थनासमाज	५००
बेनोव्होलेंट सोसाइटी	५००
नेटिव जनरल लायब्ररी	५००
ज्ञानप्रसारक सभा मराठी	५००
डा० उइलसन साहेबाक डील विद्येच्या कामास	५००
सेन्ट विनसेन्टडिपाल	३५०
इजुकेशनल सोसायटी	३५०
वेस्टर्न इंडिया टर्नक्लब	३००
वेड्याचें इस्पितळ	३००
इंडो ब्रिटिश इन्स्टिट्युशन	३००
मुंबई प्रायव्हेट इंग्लिश स्कूल	३००
युरोपियन उइडो होम	२५०
बायकांची उद्योग शाळा	२००
सेलर्स होम	१५०
सासुन मेकॅनिक इन्स्टिटयुशन	१५०
बहारकोट इम्प्रुव्हमेन्ट लायब्ररी	१००
स्ट्रेंजर्स फ्रेंड सोसायटी	१००
खेडावाला महला रीडिंग रूम	१००
गरिबाकरितां फंड	१००
बेनी इस्त्रायल बेनोव्होलेन्ट सोसायटी	१००

या शिवाय मुंबई मुक्कामीं असतांच त्यांनीं बंगाल्या कडील दुष्काळास ७०००रु. दिले व इतर लोकांस दुसरे पुष्कळ प्रकारें देणग्या दिल्या. या देणग्या किती दूर दृष्टीच्या व बेताबाताच्या आहेत त्या पहाव्या. सत्व वृत्तीचे दान कोणते तें कृष्णानीं अर्जूनास सांगितलें आहे. तें असें:—
देशे काले च पात्रे च, तद्दानं सात्विकं स्मृतं.

गायकवाडानीं सेलर्स होम याला दोन लक्ष रुपये दिले होते व वरच्या यादींतील इतर सत्कार्यां कडे ढुंकुन ही पाहिलें नाहीं. ह्मणून ती देणगी योग्यायोग्य विवेचनपूर्वक दिली नव्हे असें ह्मणण्यास कांहीं चिंता नाहीं.

वऱ्हाड

इलिचपुरचे ६० रुपयांचे फर्स्ट असिस्टंट मास्तर काकाचार्य यांस उमरावती हायस्कुलांत ५० रुपयांवर असिस्टंट मास्तर नेमिलें.

—000—

दारव्याचे मास्तर रा० रामचंद्र मोरेश्वर यांस भ्रम होऊन ते कामास अयोग्य ठरले ह्मणून त्यांचे ७५ रुपयांचे जागेवर रा० केशव लक्ष्मण जोरवेकर बाळापुर पेठेंतील ६० रुपयांचे मास्तर यांस नेमिलें व बाळापुरास पिंपळगाव राजा येथील ५० रुपयांचे मास्तर पांडुरंगपंत यांस नेमिलें असें कळतें.

—000—

बुलढाण्याचे जुडिशियल शिरस्तेदार रा० कृष्णाजी हरि कोलटकर यांणीं एक आठव्याची रजा घेतली आहे. परवाचे दिवशीं ते येथें आले होते व पुढें उमरावतीस गेले.

—000—

रा० रा० आत्माराम भिकाजी यांची चौकशी मंगळवारीं सुरू होती. त्यांच्या तर्फेचे दोन साक्षीदार वाशिमाहून आले होते त्यांच्या जबान्या झाल्या. पुढें काम कांहीं चाललें नाहीं. ते अजून येथेंच आहेत.

—000—

क्या० गॅजिस साहेब रजिस्टर खात्याचे इन्स्पेक्टर जनरल गेल्या आठवड्यांत मि० आत्माराम भिकाजी यांचे चौकशीकरितां येणार असल्याची बातमी होती. परंतु त्यामार्गें आले नाहींत, आतां २५ वे तारखेस त्यांची स्वारी अकोल्यास येणार आहे असें समजतें.

—000—

पातुर नंद्रापुर येथील पाटिल कुळकर्णी यांणीं कोंडवाड्याचा पैसा खाल्ल्याबद्दल त्यांस दोन दोन वर्षें कैदेच्या शिक्षा झाल्या व पाटलास १०० रुपये दंड झाला असें समजतें.

—000—

वाशिमच्या बाळाजीचे नागपुरकर भवानी काळोचें वंशज त्रिवर्ग मालक यांचा दिवाणींत दावा चालून क्या० फिटझरल्ड साहेबाचे ठरावावर येथें अपिल झालें होतें त्याचा फैसल होऊन अवल कोर्टाचा ठराव बहाल झाला असें कळतें

—000—

मि० इलियट साहेब एजुकेशनल इन्स्पेक्टर यांची स्वारी येथें आली.

—000—

मुलकी खात्याकडील बहुतेक साहेब लोकांच्या स्वाऱ्या येथें आल्या.

—000—

रा० कृष्ण शास्त्री वैजापुरकर यास अकोला हाय स्कुलांत ५० रुपयांवर असिस्टंट मास्तर नेमिलें व ते येऊन आपले कामावर रुजू झाले.

—000—

हिवाळा संपून उन्हाळ्यास आरंभ झाला. थंडी गेली व पाण्याचे दुर्भिक्ष होण्यास आरंभ झाला. अकोल्याच्या नदीचें पाणी खालील धरण सोडिल्यामुळें दोन दिवसात एकदम आटलें. व नदीवर जाऊं लागलें असतां आतां घाण येऊं लागली आहे. याकडे कोणीच लक्ष देत नाहींत हें आश्चर्य आहे!

—000—

यवतमाळ जिल्ह्यांत वणी येथें गावाचे दक्षिणेस श्रीरंगनाथ स्वामीची समाधि आहे. तेथें शिवरात्रीपासून यात्रा भरूं लागली आहे. ही यात्रा १५ दिवस असते. व हिजमध्यें पुष्कळ माल विक्रीस येतो. व विशेषें देशोदेशींचे बैल अतिशय येत असतात.

—000—

पुण्याच्या वक्तृत्व सभेच्या ठरावाची जाहिरात तिचे चिटणिसाकडून आह्माकडे आलेली दुसरे पृष्ठावर छापली आहे तिकडे वाचकांनीं लक्ष द्यावें. वक्तृत्व सभेचा प्रसार फैलावत चालला आहे उमरावतीस ही एप्रिल महिन्यात वक्तृत्वाचा समारंभ होणार आहे. ही आनंदाची गोष्ट होय.

—000—

फातिमा नावाच्या मुसलमानणीनें सरव्हीस टिकीट लाखोट्याला लाविल्या बद्दल तिजवर मुकदमा होऊन एक महीना कैदेची तिला शिक्षा झाली.

वर्तमानसार

कच्छचे दिवाण काजीशाबुद्दीन साहेब यास बडोद्यास मुलकी खात्याकडील कांहीं मोठ्या हुद्यावर खास नेमणार असें समजतें.

मुंबईच्या युनिव्हर्सिटीचें कानव्होकेशन १७वे तारखेस झालें. त्या प्रसंगीं गवरनर साहेबानीं सर कावसजी जहांगीर रेडिमनी यांचे एकलक्ष रुपयांचे औदार्याची स्तुती केली व युनिव्हर्सिटीच्या त्या इमारतीला त्यांचें नाव द्यावें अशी सूचना केली.

गुजराथेंतील बलसाडचे मामले दाराबर लाचाचा मुकदमा सेशन कमीट झाला आहे.

रशियाचा बादशाहा मे महिन्यांत इंग्लंडास जाणार आहे.

मुंबईचे सिनियर माजिस्ट्रेट मि० जान कानन तीन महिन्याचे रजेवर गेले त्यांचे जागीं मि० होसाभाई फ्रामजी व होसाभाईचे जागीं मि० नाना मोरोजी यांस नेमिलें.

मि० आलीफंट साहेब यांस मि० हाबलाक साहेबाचे जागेवर अकटिंग रीविन्यु कमिशनर नेमिलें.

मुंबईचे खोजे लोकांचे गुरू नामदार आगाखान यांनीं दुष्काळापीडितार्थ इराणांत १२००० रुपये पाठविले.

बंगालच्या दुष्काळनीवारणार्थ विलायतेस जी कमिटी आहे तिनें येक लाख रुपये कलकत्यास पाठविण्याचा निश्चय केला आहे.

सर क्यांबेल साहेब बंगाल्याकडील लेफ्टिनेंट गवरनर एप्रिल महिन्यामधे विलायतेस जाणार.

बंगाल्यांत ज्या ज्या ठिकाणीं दुष्काळ संबधानें विशेष विपत्ती आहेत त्याचे शंभर शंभर चौरस मैलांचे भाग करून त्यांवर पैरवी ठेवण्याकरितां येकेक आफिसर नेमिले आहेत.

दक्षिण हैदराबादेकडील सरदार नवाब मिरयावर अलीखान हे मुंबईस ता० ९ माहे मजकुर रोजी अनरबल टकरसाहेब व गवरनर साहेब यांस भेटण्याकरितां गेले होते.

मयत कपूरथळ्याचे राजाचे द्वितीय चिरंजीव व हलींचे कपूरथळ्याचे राजाचे बंधु कनवर हरनामशिंग यांणीं नुकताच ता० १ माहे मजकूर रोजीं ख्रिस्ती धर्म स्वीकारला. ने. ओ.

सरकारी कामाच्या इंग्रजी पत्रव्यवहारांत वगैरे एतद्देशीय शब्द किंवा ह्मणी यांचा बिलकुल उपयोग करूं नये व विशेष प्रसंगीं एखाद्या शब्दाचा उपयोग केल्यास त्याचा स्पष्ट अर्थ समजण्यासाठीं लेल त्यास जोडलेला असावा, असा हिंदुस्थान सरकारानें ठराव केला आहे. स. स.

बंडाच्या कायद्यास दुरुस्ती करण्याचें काम सुरू आहे!

बुखारा येथील एका रशियन अधिकाऱ्याकडे एकाचे कांहीं रुपये यावयाचे होते त्याबद्दल त्याणें तगादा केल्यावरून रशियनानें सावकाराचा खून केला. चवकशी सुरू आहे.

रशियन लोक लौकरच बल्क प्रांताकडे चाल करणार आहेत. ग. द.

बडोद्याचे दिवाण मि. दादाभाई नवरोजी हे मुंबईस येऊन गवरनर साहेब व होळकर महाराजांस भेटून परत बडोद्यास गेले.

इंडियन पब्लिक ओपिनियनचा काबूलचा एक बातमीदार लिहितो कीं, तुर्कस्थानचे गवरनरानें काबूलचे अमिरास लिहिलें आहे कीं, येथें एके रशियनास पकडलें आहे. हा मनुष्य चोरून देशाचा नकाशा काढून घेत होता. ह्या कैदीचा खाणे पिण्याचा बंदोबस्त चांगला ठेविला आहे; असें ह्मणतात कीं, अमिरानें बुखाऱ्याचे रशियन गवरनरास पत्र लिहिलें आहे कीं, हा मनुष्य तुमचे हुकमानें येथें आला आहे किंवा कसे. व असे मनुष्य आमचे परवानगी शिवाय तुह्मी आमचे राज्यांत पाठऊ नयेत. ज्ञा. प्र.

सुरतेतील एक ब्राह्मण ख्रिस्ती धर्म स्वीकारण्याच्या उद्देशानें पाद्री लोकांपाशीं कांहीं दिवस राहिला होता. कांहीं कारणावरून हाकून लावल्या अंतीं तो पुनः ब्राह्मणांत शिरूं लागला पण त्यांणींही त्यास हाकून दिला.

सुरत जिल्ह्यांतील जलालपूर खेड्याच्या एका देसायानें कांहीं जमीन विकत घेण्याकरितां सुरतेच्या कलेकटराकडे अर्ज केला होता त्यास आज बावीस वर्षें झालीं. आतां त्याची नुक्ती दाद लागून साहेबांनीं खटला हातीं धरिला आहे. सु. प.

इंग्रज सरकारच्या पोलिटिकल खात्यांत एतद्देशीय लोकांपैकीं दोघांस मात्र अ० पो० ए० च्या हुद्याच्या जागा मिळाल्या आहेत:— मि० फ्रामजी भिकाजी आणि शेक हिसामुदीन हे दोघे मात्र तिसऱ्या वर्गाचे अ० पो० ए० आहेत. विश्वासाचे केवढे पूर तरी हे!! वृ. धा.

बेळगांव जिल्ह्याचे डि० इ० इ० रा० रा० भास्कर बाळकृष्ण लिमये यांस, आपल्या कामाचा चार्ज घेण्या विषयीं हुकूम झाला असे एका खासगी टेलिग्राफ वरून समजते. बे. स.

कागद करण्याचा कारखाना.

प्रथम चिंध्यांचे सुमारें आठ बोटे लांब रुंदीचे तुकडे ते चांगले वाईट असतील त्याप्रमाणें वेगळाले ठेवतात. नंतर चिंध्यांच्या आंगची माती झाडण्याचें यंत्र असतें त्यांत तुकडे घालून माती झाडून टाकल्यावर त्यांच्या आंगाचा चिकटपणा वगैरे मैल काढून टाकण्याकरितां त्यांत चुना, अथवा सोडा [सज्जीखार वगैरे]घालून त्या शिजवितात. पूर्वीं चिंध्या भांड्यांत घालून तें विस्तवावर ठेऊन शिजवीत असत ह्मणून भांड्याच्या कडेच्या चिंध्या जळत परंतु आतां हें काम वाफेनें होत असल्यामुळें चिंध्या खराब होत नाहींत, चिंध्या शिजवून तयार केल्यानंतर त्या धुण्याच्या यंत्रांत टाकतात. या यंत्रात त्या धुतल्या जाऊन त्यांचें अर्धवट कूट होतें. कूट पांढरें व्हावें ह्मणून तें दुसऱ्या यंत्रांत घालून त्यांत क्लोराइड आव लाइम [एके प्रकारचा चुना] घालतात. कूट पांढरें झाल्यावर तें कुटण्याच्या यंत्रांत घातलें ह्मणजे त्याची कागद करण्यासारखी पातळ कढी बनते. ही कढी विणलेल्या तारेच्या कपड्यावर नेली ह्मणजे पाणी झरून जाऊन कागद बनतो. तारेच्या कपड्याची जाळी इतकी बारीक असते कीं एक इंच लांब रुंदीच्या जागेंत सुमारें ३९०० पासून ९००० पर्यंत छिद्रें असतात. कागद उजेडाकडे धरला ह्मणजे आंत जीं अक्षरें किंवा रेषा दिसतात त्या कागद ओला असतांच करितात. यंत्रावर कागद अनेक जातीचे करितां येतात परंतु त्यांत मुख्य तीन जाती आहेत. लिहिण्याचे कागद, छापण्याचे कागद व बुके अथवा इतर वस्तुवरून लपेटण्याचे (ब्रौनपेपर) कागद. शाई टिपण्याच्या कागदास खळ देत नाहींत व कागद करण्याच्या कढींत लोकरीच्या चिंध्यांचे पुष्कळ कूट घातलें ह्मणजे कागदाच्या अंगीं आर्द्रता शोषून घेण्याची शक्ती येते.

बहात्तर इंच रुंदीचा कागद तयार होण्यासारखा कागदाचा कारखाना घालण्यास सुमारें ८९,९८० रुपयांचीं यंत्रे लागतात; व कारखान्याचें घर, पाण्याचीं तळीं वगैरे इतर गोष्टी मिळून एकंदर खर्च सुमारें १० लक्ष रुपये लागतो असा, मि० पी. आर कोला यांनीं अनमास लिहिला आहे. परंतु सदरील रकमेपेक्षां थोड्या पैशांत कागदाचा साधारण कारखाना घालतां येईल असें दिसतें. कारण मि० कोला यांचें असें मत आहे कीं इतक्या रुपयांची यंत्रें घेतलीं ह्मणजे यांत छापण्याचे, लिहिण्याचे व वस्तु बांधण्याचे कागद चिंध्यापासून, गोणपाटापासून अथवा इतर जा पदार्थांपासून कागद होण्यासारखे असतात त्यांपासून कागद करितां येतात.

९२ इंच रुंदीपासून १०२ इंच रुंदीचा कागद करण्याचीं यंत्रें असतात व तारेच्या जाळीची रुंदी कमजास्त असेल त्या मानानें कारखाना लहान किंवा मोठा असतो. इंग्लंडांत बहुतकरून ७२ इंच रुंदीच्या जाळीच्या कारखान्यांत नेहमीं लागणारे कागद उत्पन्न होतात. अशाच प्रकारचे कारखाने इग्लंडांत फार आहेत ह्मणून मि० कोला यांणीं ज्या कागदांचा नेहमीं उपयोग होतो तसे कागद करण्याच्या कारखान्याचा वर सांगितल्याप्रमाणें अजमास दिला आहे.

लिहिण्याचे व छापण्याचे कागद चिंध्यांचे चांगले होतात. इंग्लंडांत काट्रिज अथवा वस्तु बांधण्याचे जाड कागद पेंढ्याचे करितात. पेंढ्यापासून लिहिण्याचे व छापण्याचे कागद करितां येतात परंतु चिंध्यांच्या कागदासारखे कागद होत नाहींत व ते तितके मजबूतही नसतात. पेंढ्यापासून व चिंध्यापासून कागद करण्यास इंग्लंडांत खर्च सरासरी सारखाच लागतो. कारण (पेंढा स्वस्त असला तरी) त्याचे कागद करण्यासारखी कढी करण्यास रसायणिक द्रव्य व मेहनत फार लागते. हिंदुस्थानांत किंवा विलायतेंत, गवत किंवा पेंढ्याचे कागद करण्यापेक्षां चिंध्याचे कागद करणे स्वस्त पडणार आहे.

चिंध्यांचे तुकडे करून, ते झाडून, धुऊन, त्यांचे कूट करी पर्यंत, चिंध्या चांगल्या असल्या तर फार वाया जात नाहींत. वाईट असल्या तर बराच भाग वायां जातो. चिंध्या नाविक कपड्याच्या व पांढऱ्या असल्या तर शेकडा १० हिस्से, जाड असल्या तर १८ हिस्से, गठ्ठे बांधण्याचे जुने कापड व दोर असल्यास शेकडा २० पासून ३० हिस्सेपर्यंत चिंध्या वाया जातात. चिंध्या शिजविण्याच्या वेळीं त्यांत स्वस्त असेल त्या प्रमाणें कळीचा चुना किंवा सोडा [खार] घालतात. चिंध्या एका प्रकारच्या यंत्रांत शिजविल्यापासून पहिल्यापेक्षां आतां ९० पासून ६७ हिस्से पर्यंत चुन्याचा व सुमारे ३८ हिस्से, लाकडें किंवा कोळशाचा फायदा होतो.

कागद तयार करणारी तारेची जाळी ७२ इंच रुंदीची असेल तर, बारीक किंवा जाड कागद करण्याकरितां यंत्र जलदीनें किंवा हळू चालेल त्याप्रमाणें दर आठवड्यांत सुमार ८ टण कागदापेक्षां कमी किंवा ज्यास्त कागद उत्पन्न होतात. युरोपखंडांतील कागद करण्याचे कारखाने रात्रंदिवस चालतात. कलकत्या जवळ कागदाचा कारखाना आहे तो रात्रीचा चालविण्याकरितां उजेड पाहिजे ह्मणून, कारखान्यांतच धूर उत्पन्न करून त्याचे दिवे लावतात. लिहिण्याचे कागद उत्तम प्रकारचे व गुळगुळीत करावयाचे असल्यास, चिंध्यांची कढी फार जपून करावी लागते. व ज्यास्त मेहेनत व यंत्रें लागतात. याकरितां कागद करण्याच्या कारखानदारांनीं, ज्या ज्या जातीच्या कागदांचा खप असेल तेच कागद करीत गेलें पाहिजे.

कांहीं जातीच्या छापण्याच्या कागदास खळ द्यावयाची ती, गुरांच्या कातड्यांतील चिकट पदार्थांत तुरटी घालून द्यावी लागते.

कागदाच्या कारखान्यास पुष्कळ व चांगलें पाणी लागतें या करितां कारखाना घालणें तो पाण्याची सोय पाहून घातला पाहिजे. पाणी चांगले असलें तर पातळ कागद चांगले होतात. इंग्लंडांत कागदाचे कारखाने पाण्याची सोय पाहून बांधलें असतात. पाणी स्वच्छ नसेल तर, आंतील गाळ खालीं बसण्या करितां तळीं बांधावीं लागतात. पाणी खोल जागेंतून वर आणावयाचें असलें ह्मणजे खर्च फार लागतो.

चिंध्या पासून कागद करितात त्या प्रमाणेंच पार्चमेंट अथवा चमडें कमावून केलेले कागद, चामड्याच्या तुकड्यांपासून करितात. परदेशाहून येणारे कांहीं कागद फार स्वस्त असतात याचें कारण असें आहे कीं त्यांत सुमारें शेकडा ३० हिस्से पांढऱ्या मातीचें मिश्रण असतें.

सन १८९६ ना पासून सन १७६६ पर्यंत प्रत्येक वर्षांत फक्त इंग्लंडातून हिंदुस्थानांत किती रुपयांचे कागद आले त्याचा तपशील पुढें लिहिला आहे.

वर्ष.	रुपये.
सन १८९६	१७,१७,४००
,, ९७	११,०८,३७०
,, ९८	१७,७८,८२०
,, ९९	१७,४८,११०
,, ६०	१४,२३,७४०
,, ६१	१२,९७,८८०
,, ६२	१३,६१,६९०
,, ६३	१३,९४,९७०
,, ६४	१३,७९,०१०
,, ६५	१२,३०,६००
,, ६६	१२,३४,९००

गेल्या सात आठ वर्षांत विलायतेहून हिंदुस्थानांत किती कागद आले किंवा परदेशाहून हिंदुस्थानांत एकंदर किती रुपयांचे कागद येतात हें समजत नाहीं. परंतु इतकें खरें आहे कीं, आमच्या, देशात दिवसांदिवस कागद जास्त लागू लागले आहेत. या करितां कोणीं कागदाचा कारखाना घातल्यास माल्याची विक्री होण्यास हरकत पडणार नाहीं. कागद मात्र चांगले असून स्वस्त झाले पाहिजेत. मुंबईंत व इतर ठिकाणीं सूत व कापडाच्या गिरण्या होत चालल्या आहेत या वरून असे दिसतें कीं कागदाचा कारखाना घालण्यासारखे आमच्यांत कोणी श्रीमान नाहींत असे नाहीं. परंतु आमच्या लोकाचा स्वभाव मेंढ्यासारखा असल्या मुळें प्रथम उडी मारण्याची काय ती पंचाईत आहे. प्रथम कापसाची एक गिरणी स्थापन होऊन तीस नफा होऊ लागला हें पाहून इतरांनीं गिरण्या घातल्या. याप्रमाणेंच कागद व इतर कारखान्यांचेंही होणार आहे. मुंबईंत एक कागदाचा कारखाना आहे परंतु तो चांगला न चालण्याचें कारण असें दिसतें कीं, तो आगदीं लहान आहे. कारखाना चांगला न चालण्याचें कारण दुसरें कांहीं जरी असलें तथापि, कागदाचा किंवा दुसरा नव्या तऱ्हेचा कारखाना घालून जो कोणी तो उत्तम प्रकारें चालवून दाखवील त्याचे, हल्लींच्या स्थितींत, आमच्या लोकांवर मोठे उपकार होणार आहेत. कारण एक कारखाना चांगला चालला ह्मणजे तो पाहून नवे कारखाने घालण्याची इतरांस हुषारी येणार आहे.

हें पत्र अकोला येथें खंडेराव बाळाजी फडके यांनीं वऱ्हाडसमाचार छा. छा.प्र.